

Korpela Saana, Nyyslä Anni

Monikielisen lapsiryhmän ohjaaminen

Opas kommunikoinnin tueksi

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Toimintaterapia (AMK)

Toimintaterapian ko

Opinnäytetyö

2.11.2016

Tekijät Otsikko	Saana Korpela, Anni Nyysölä Monikielisen lapsiryhmän ohjaaminen - Opas kommunikoinnin tueksi
Sivumäärä Aika	35 sivua + 2 liitettä Syksy 2016
Tutkinto	Toimintaterapeutti (AMK)
Koulutusohjelma	Toimintaterapian tutkinto-ohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Toimintaterapia
Ohjaajat	Toimintaterapian lehtori, Tuula Uutela Toimintaterapian lehtori, Anne Talvenheimo-Pesu
<p>Tämä opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Suomen Punaisen Ristin (SPR) Helsingin ja Uudenmaan piirin kanssa. Työssä käsitellään keinoja, joilla voidaan tukea monikielisen lapsiryhmän ohjaamista. Opinnäytetyö vastaa kysymykseen: kuinka ohjata ryhmää, kun yhteistä kieltä ei ole? Kansainvälistymisen myötä vieraskielisten lasten määrä SPR:n lastenryhmissä on kasvanut, ja ohjaajat ovat kokeneet tämän haasteena. Tavoitteena oli helpottaa vapaaehtoisten ohjaajien työtä tarjoamalla heille keinoja, joilla voidaan tukea kommunikointia, kun yhteistä kieltä ei ole.</p> <p>Opinnäytetyö koostuu kahdesta osasta. Se sisältää raporttiosion ja oppaan "Monikielisen lapsiryhmän ohjaaminen - vinkkejä ohjaajille". Opas esittelee puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä, kuten kuvakommunikaatiota ja tukiviittomia, sekä antaa käytännön vinkkejä monikielisen lapsiryhmän ohjaamiseen. Oppaassa neuvotaan ja rohkaistaan ohjaajia hyödyntämään ja kokeilemaan erilaisia keinoja. Tämän avulla pyritään mahdollistamaan lasten osallistuminen ryhmän toimintaan. Työn raporttiosiossa esitellään kommunikoinnin tukemisen taustalla olevia käsitteitä ja teorioita. Opinnäytetyössä hyödynnetään PEO-mallia ja Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden teoriaa kuvaamaan työn tarvetta toimintaterapian näkökulmasta.</p> <p>Oppaaseen kerättiin materiaalia kirjallisuudesta, toimintaterapeuteille suunnatulla verkkokyselyllä, sekä havainnoimalla vastaanottokeskuksessa toimivaa lastenryhmää. Menetelmien avulla pyrittiin kokoamaan monipuolista tietoa kommunikaatiota tukevista keinoista ja tekijöistä, jotka tulee huomioida vieraskielisten henkilöiden kanssa kommunikoitaessa.</p> <p>Suomessa ja muualla maailmassa turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien määrä on kasvanut. Tämän myötä monikielisyys on yleistynyt kaikkialla työelämässä. Tämän päivän haasteena on tasavertaisuuden toteutuminen palveluissa silloin, kun palveluntarjoajalla ja asiakkaalla ei ole yhteistä kieltä, tai kun kommunikaatiota hankaloittavat kulttuurierot. Maahanmuuton lisääntyminen vaikuttaa luonnollisesti myös toimintaterapian asiakaskuntaan ja näin terapeutin työhön. Terapeutin tulee pystyä työskentelemään asiakkaiden kanssa ja luomaan heihin yhteys, vaikka vuorovaikutuksessa olisikin puutteita. Vaikka opas onkin suunnattu monikielisten lapsiryhmien ohjaajille, siitä voivat hyötyä myös esimerkiksi vieraskielisten aikuisten tai kehitysvammaisten asiakkaiden kanssa toimivat henkilöt.</p>	
Avainsanat	Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät, osallistuminen, ryhmänohjaus, lapset, opas, toimintaterapia

Authors Title	Saana Korpela, Anni Nyysölä Guiding a Multilingual Children's Group - Tips for Group Leaders
Number of Pages Date	35 pages + 2 appendices Autumn 2016
Degree	Bachelor of Health Care
Degree Programme	Occupational Therapy
Specialisation option	Occupational Therapy
Instructors	Tuula Uutela, Senior Lecturer Anne Talvenheimo-Pesu, Senior Lecturer
<p>This project was carried out in cooperation with the Finnish Red Cross and it discusses methods which can be used in supporting the leading of a multilingual children's group. The goal of this study was to find an answer to the question: how to lead a group without a common language? As a result of globalization, there are more and more foreign children in groups run by the Red Cross. Group leaders have found this as a problem. The aim of this project was to ease the job of the volunteer leaders by giving them tools to support the communication when there is no common language.</p> <p>The project consists of two parts: the report part and the guide "Guiding a Multilingual Children's Group - Tips for Group Leaders". The guide contains information about Augmentative and Alternative Communication methods, for example picture communication and key word signing. The guide also includes some practical tips for leading a multilingual children's group. Throughout the guide, group leaders are guided and encouraged to use the various tips provided. The purpose is to enable children's participation in occupations of the group. The report part introduces concepts and theories related to communication. The theories used to describe the need of the project from an occupational therapy perspective consist of PEO-model and theory of Occupational Justice.</p> <p>Data for the guide was collected by searching literature, sending a questionnaire to occupational therapists and observing a children's group in a reception center. The purpose of using these methods was to collect diverse information about the ways to support communication and also others details, which need to be considered when communicating with someone without a common language.</p> <p>The number of immigrants and refugees has been increasing in Finland and all over the world. Therefore, multilingualism has become more common in everyday work life. Today's challenge is to provide equality when the service provider and the customer do not have a mutual language or when cultural differences are making the communication more complicated. The increasing number of immigrants has also had an impact on occupational therapists' work. An occupational therapist has to be able to work with different kinds of clients and create connection with them, even when they have some challenges with communication. This guide is made for the group leaders who work with multilingual children's group, but it can also be helpful for people who are working with foreign adults or mentally disabled.</p>	
Keywords	Augmentative and Alternative Communication, participation, group guidance, children, guidebook, occupational therapy

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Opinnäytetyön tausta	3
2.1	Yhteistyökumppani	3
2.2	Opinnäytetyön tarve ja tavoite	3
3	Teoreettiset lähtökohdat monikielisen ryhmän ohjaamiseen	6
3.1	Kommunikointi	6
3.2	Vieraskielisen kohtaaminen	7
3.3	Osallistumisen vaikutus hyvinvointiin	9
3.4	Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden teoria työn taustalla	10
3.5	PEO-mallin näkökulma työn aiheeseen	11
4	Materiaalin kokoaminen ja tulokset	15
4.1	Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät kirjallisuudessa	15
4.1.1	Kuvakommunikaatio	15
4.1.2	Tukiviittomat	17
4.1.3	Selkokieli	17
4.1.4	Kommunikointi keholla ja katseella	18
4.2	Kysely toimintaterapeuteille	20
4.2.1	Kyselyn tekeminen	20
4.2.2	Kyselystä saadut vastaukset	21
4.3	Osallistuminen vastaanottokeskuksen lastenryhmään	23
4.3.1	Ryhmän suunnittelu ja ohjaus	23
4.3.2	Havainnot ryhmästä	25
5	Oppaan esittely	28
6	Pohdinta	30
6.1	Yhteenveto ja tutkimusmenetelmien tarkastelu	30
6.2	Opinnäytetyöprosessin ja oppaan arviointia	33
	Lähteet	36
	Liitteet	
	Liite 1. Kyselylomake ja saatekirje toimintaterapeuteille	
	Liite 2. Monikielisen lapsiryhmän ohjaaminen - vinkkejä ohjaajille	

1 Johdanto

Turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien määrä Suomessa ja muualla maailmassa on kasvanut. Liikkeellä on ennätysmäärä pakolaisia ja heistä puolet on lapsia (Unicef 2016). Maahanmuuttoviraston vastaanottotoiminnan tilastot (2016) kertovat, että vuoden 2014 ja 2015 välillä vastaanottokeskusten ja niissä asuvien pakolaisten määrä on kasvanut merkittävästi. Näin ollen opinnäytetyön aihe on hyvin ajankohtainen.

Opinnäytetyö on tehty yhteistyössä Suomen Punaisen Ristin (SPR) Helsingin ja Uudenmaan piirin kanssa. SPR järjestää erilaisia lasten ryhmiä, joihin osallistuu yhä enemmän vieraskielisiä lapsia. Tämä on tuonut uuden haasteen ohjaajille: kuinka ohjata ryhmää, kun yhteistä kieltä ei ole? Opinnäytetyön tarkoituksena on kerätä konkreettisia keinoja, joilla voitaisiin helpottaa ohjaajien työtä ja mahdollistaa kaikkien ryhmän jäsenten osallistuminen toimintaan. Tavoitteenamme on koota näistä keinoista opas.

Oppaan tarkoitus on tarjota ohjaajille keinoja kommunikaation ja muun vuorovaikutuksen tukemiseksi. Näitä keinoja voivat olla muun muassa kuvakommunikaatio, eleilmaisuus ja tukiviittomat. Pyrimme rakentamaan oppaan siten, että se on helposti ymmärrettävä, käytännönläheinen ja kohderyhmälleen hyödyllinen. Sen on tarkoitus auttaa ohjaajia työssään heidän osaamistaustastaan riippumatta. Materiaalia oppaaseen kerätään kirjallisuuden ja toimintaterapeuteille suunnatun kyselyn avulla sekä osallistumalla vastaanottokeskuksen lastenryhmään. Opinnäytetyöprosessin alussa tulemme tutkimaan kirjallisuutta löytääksemme menetelmiä, joilla voidaan tukea sanallista viestintää. Kyselyn avulla aiheeseen pyritään liittämään myös toimintaterapian näkökulma. Kirjallisuudesta ja kyselystä kerättyjä keinoja tullaan hyödyntämään vastaanottokeskuksen lastenryhmässä, jotta nähdään, kuinka ne toimivat aidoissa tilanteissa. Osallistumisemme ryhmän toimintaan mahdollistaa myös ryhmässä ennestään käytettyjen kommunikaatiomenetelmien havainnoinnin.

Opinnäytetyön aihepiiriin liittyviä oppaita on julkaistu jo aiemmin, mutta ne sivuavat aihetta hieman toisenlaisista näkökulmista. Esimerkiksi Helsingin kaupungin sosiaalivirasto (2009) ja Kehitysvammaliitto (2007) ovat julkaisseet aiheeseen liittyvät oppaat. Tämän opinnäytetyön tuotoksena syntyvä opas tulee keskittymään monikielisen ryhmän ohjaamisen tukemiseen ja sen sisältö on sovellettu käytettäväksi juuri lasten kanssa.

Opinnäytetyö alkaa yhteistyökumppanin ja työn tarpeen esittelyllä. Sen jälkeen lukijalle avataan työn kannalta oleellinen taustateoria. Tämän jälkeen siirrytään kuvaamaan opinnäytetyön toteutusta, ja lopuksi esitellään opas sekä arvioidaan työn toteutusta. Opas tullaan liittämään opinnäytetyön loppuun.

2 Opinnäytetyön tausta

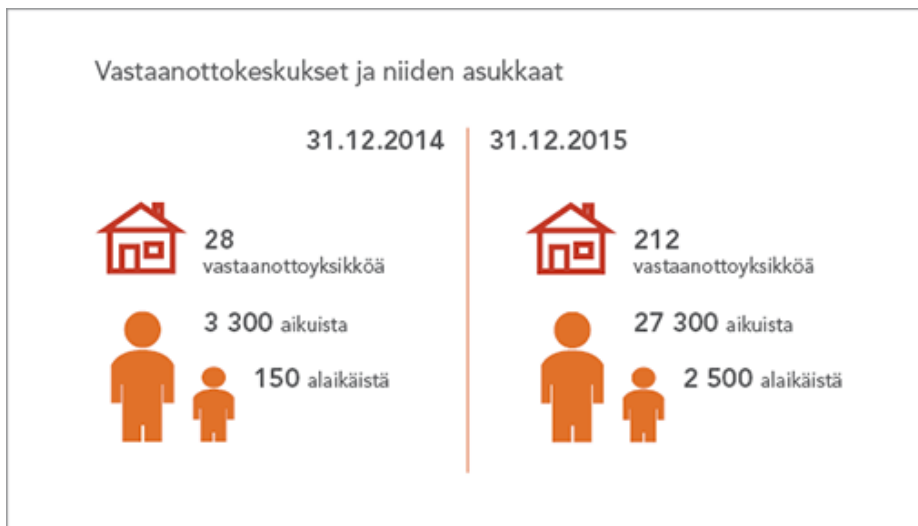
2.1 Yhteistyökumppani

Opinnäytetyö toteutetaan yhteistyössä Suomen Punaisen Ristin (SPR) Helsingin ja Uudenmaan piirin kanssa. Yhteistyökumppania edustaa SPR:n työntekijä Maija Pokkinen, joka oli yhteistyön alkaessa Suomen Punaisen Ristin ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton yhteishankkeen, Koko Suomi leikkii, Uudenmaan alueen leikkilähetti. Suomen Punainen Risti järjestää vapaaehtoisten ohjaamia lasten ryhmiä, joita voivat olla muun muassa Koko Suomi leikkii –hankkeessa perustetut sukupolvien kohtaamispaikat, Terho-kerhot, sekä vastaanottokeskuksissa toimivat erilaiset lasten ryhmät. Euroopan pakolaistilanteen ja lisääntyneen maahanmuuton takia ryhmän jäsenistä yhä useampi on taustaltaan maahanmuuttaja tai turvapaikanhakija. Vapaaehtoiset ohjaajat ovat kokeneet tämän haasteena, sillä yhteistä kieltä ryhmäläisten kanssa ei välttämättä ole. Kie-lieroista johtuen ryhmien ohjaaminen ja kommunikointi ryhmäläisten kanssa on aiempaa haastavampaa.

Suomen Punainen Risti on kansalaisjärjestö, jonka tehtävänä on auttaa hädässä olevia ihmisiä niin kotimaassa kuin ulkomaillakin. SPR:n toimintaa ohjaavia periaatteita ovat inhimillisyys, tasapuolisuus, puolueettomuus, riippumattomuus, vapaaehtoisuus, yleis- maailmallisuus ja ykseys. Suomen Punainen Risti tarjoaa muun muassa hätäapua on- nettomuustilanteissa, ensiapukoulutusta, veripalvelua sekä auttaa sotien ja luonnonka- tastrofien uhreja. (Punainen Risti n.d.)

2.2 Opinnäytetyön tarve ja tavoite

Suomeen saapuvien turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien kasvava määrä tekee opinnäytetyön aiheesta hyvin ajankohtaisen. Maahanmuuttoviraston vastaanottoimin- nan tilastojen mukaan vuoden 2014 lopussa vastaanottokeskuksia oli Suomessa kaiken kaikkiaan 28, kun taas 2015 vuoden lopussa keskuksia oli jo 212. Saman tilaston mu- kaan Suomen vastaanottokeskuksissa asui vuoden 2015 lopussa 27 300 aikuista ja 2 500 alaikäistä. (Maahanmuuttovirasto 2016.)

Kuva 1: Vastaanottotilasto. (Maahanmuuttovirasto 2016)

Puolet maailman 60 miljoonasta pakolaisesta on lapsia. Heitä on Eurooppaan saapuvista pakolaisista joka kolmas ja Suomeen tulevista noin yhdeksän prosenttia. Unicefin mukaan lapset joutuvat usein maksamaan pakolaisuudesta korkeimman hinnan, vaikka ovatkin sen syihin syyttömiä. Pakolaisuuden seurauksena lapset voivat menettää kotinsa, koulutuksensa ja perheensä. He ovat myös erityisen alttiita tulemaan kaltoinkohdelluiksi jätettyään kotimaansa. Tilanteesta riippumatta, lasta tulee aina kohdella lapsena. Tämä on vaatimuksena YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa, joka on huomioitava jokaisen lapsen kohdalla, oli lapsi sitten maan kansalainen, maahanmuuttaja, turvapaikanhakija, pakolainen tai turisti. (Unicef 2016.) Opinnäytetyön tuotoksena syntyvän oppaan avulla halutaan helpottaa vapaaehtoisten työtä monikulttuurisissa ryhmissä ja siten mahdollistaa lasten osallistuminen ryhmän toimintaan.

Vaikka monikulttuurisuus onkin rikkaus, tuo se mukanaan myös haasteita. Kielivaikeudet eivät ole vain SPR:n lasten ryhmien ongelma. Monikielisyys on yleistynyt kaikkialla työelämässä ja se vaikuttaa merkittävästi muun muassa koulujen ja päiväkotien toimintaan. Tämän päivän haasteena on tasavertaisuuden toteutuminen palveluissa silloin, kun palveluntarjoajalla ja asiakkaalla ei ole yhteistä kieltä, tai kun kommunikaatiota hankaloittavat kulttuurierot (Peltola – Metso 2008: 121). Maahanmuuton lisääntyminen vaikuttaa luonnollisesti myös toimintaterapian asiakaskuntaan ja näin terapeutin työhön. Toimintaterapeutilla on tärkeää olla keinoja toimia monikulttuuristen ja -kielisten asiakkaiden kanssa. Tarvitaan taitoa luoda terapiasuhde, toimia asiakkaan kanssa ja ohjata ryhmää, vaikka yhteistä kieltä ei ole. Tietoisuus ja ymmärrys kulttuurisista konteksteista tukevat toimintaterapian asiakaslähtöisyyttä (Humber – Burket – Deveney – Kennedy 2011: 300).

Opinnäytetyön idea nousi yhteistyökumppani Maija Pokkiselta. Päätimme yhdessä, että opas sisältäisi keinoja, joiden avulla voisi helpottaa monikielisen ryhmän ohjaamista. SPR:n lastenryhmät toteutuvat pitkälti vapaaehtoisvoimin. Tästä syystä vapaaehtoisten jaksaminen on ryhmien kannalta tärkeää. Jos ryhmien ohjaaminen vaatii enemmän kuin mihin vapaaehtoisen taidot riittävät, voi siitä tulla ohjaajalle kuluttavaa. Tämä on johtanut ikävimmissä tapauksissa siihen, että ryhmä on jouduttu lopettamaan. Helpottamalla ohjaajien työtä voidaan myös auttaa ryhmän jäseniä osallistumaan toimintaan ja näin mahdollistaa toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutuminen.

Opinnäytetyömme aihepiiriin liittyen on jo olemassa aikaisemmin tehtyjä oppaita. Kyseiset oppaat eivät kuitenkaan käsittele aihettamme samasta näkökulmasta, vaan ne sivuaavat sen osia. Oppaat käsittelevät pääasiassa joko aikuisten maahanmuuttajien kohtaamista tai kommunikaatiota tukevien keinojen hyödyntämistä kehitysvammaisten kanssa. Monikulttuurisia lapsiryhmiä käsitteleviäkin oppaita on julkaistu, mutta ne keskittyvät kommunikaation tukemisen sijaan pääasiallisesti yleisempään moninaisuuden ymmärtämiseen ja käsittelyyn. Monikulttuurisen lapsiryhmän kanssa toimimista käsittelee esimerkiksi Helsingin kaupungin sosiaaliviraston opas, HOMMA HANSKASSA! Päiväkodin monimuotoisuus rikkautena. Opas sisältää teemoja, joilla pyritään lisäämään monikulttuurisuuden näkemistä voimavarana päiväkotien arjessa (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2009).

Raha-automaattiyhdistyksen tukeman Koti Lapissa -projektin tuloksena syntynyt verkko-opas, Vinkkejä monikulttuuriseen kohtaamiseen, pyrkii tukemaan maahanmuuttajia ja heidän kanssaan toimivia henkilöitä monikulttuurisuuden haasteissa. Oppaan neuvot keskittyvät arjen vuorovaikutustilanteisiin. Ne liittyvät muun muassa selkokielen käyttämiseen ja keskustelutilanteissa huomioitaviin asioihin. (Ahonen – Kolehmainen n.d.) Kommunikoinnin tukemista ja vaihtoehtoisia kommunikaatiokeinoja käsittelevät HAASTE-hankkeen Kommunikoinnin tukeminen-opas (2012) ja Kehitysvammaliiton Opas kommunikoinnin mahdollisuuksiin (2007).

3 Teoreettiset lähtökohdat monikielisen ryhmän ohjaamiseen

Tässä luvussa esitellään työn taustalla olevia teoreettisia lähtökohtia. Aluksi kuvataan kommunikointia ja sen haasteita, vieraskielisen kohtaamista ja osallistumisen merkitystä ihmiselle. Tämän kautta pyritään syventämään lukijan ymmärrystä työn keskeisistä aiheista ja toisaalta osaltaan perustelemaan työn tarvetta. Tämän jälkeen päästään kahden työn kannalta merkittävään teoriaan. Ensimmäisenä esitellään teoria toiminnallisesta oikeudenmukaisuudesta, jonka jälkeen lukijalle avataan toimintaterapiassa käytettävä PEO-malli. Nämä perustelevat työn tarvetta toimintaterapian näkökulmasta ja toisaalta osoittavat, miksi on perusteltua, että kyseisen opinnäytetyön toteuttavat juuri toimintaterapeuttiopiskelijat.

3.1 Kommunikointi

Kommunikointi on vastavuoroista toimintaa, jossa kumpikin osapuoli toimii sekä viestien lähettäjänä että vastaanottajana. Välillä viestittäminen tapahtuu yhtäaikaaisesti, toisinaan taas vuorotellen. Kommunikointiin sisältyy sekä tiedostettuja että tiedostamattomia viestejä. Tiedostamattomat viestit voivat olla niin sanottuja sanattomia eli nonverbaalisia viestejä. Näihin lukeutuvat muun muassa eleet, ilmeet, katse, kehon asennot ja etäisyys keskustelukumppaniin. (Huuhtanen 2012a: 12.) Kommunikoinnin voi jakaa toteutumista vasta riippuen kolmeen ryhmään: toiminnan, mielikuvien ja tunteiden tasoon. Nämä tasot limittyvät yhteen ja vaikuttavat toinen toisiinsa. Kommunikoinnin toiminnallisella tasolla tarkoitetaan aistikokemusten ja liikkeiden avulla luotua kontaktia. (Överlund 2009: 21, 23.)

Kommunikoinnin keinot voivat vaihdella, mutta jokainen ihminen kommunikoi jollain tavalla. Esimerkiksi henkilön puhe voi olla puutteellista tai puuttua kokonaan. Merkityksellistä on kuitenkin se, kykeneekö ympäristö näiden erilaisten kommunikoinninaloitteiden tulkintaan. Jos toisella osapuolella on haasteita viestin lähettämisessä tai vastaanottamisessa, siitä muodostuu molempien haaste. (Huuhtanen 2012a: 12, 15, 20.) Vuorovaikutusta voidaan tukea sekä toiminnan että tunteiden tasolla. Toiminnan tasolla opetellaan tunnistamaan vastapuolen viestejä, lisätään keho- ja katsekontaktin intensiteettiä ja pyritään dialogisuuteen vuorovaikutuksessa toisen kanssa. Tunteiden ja mielikuvien tasolla vuorovaikutusta voidaan tukea opettelemalla tunnistamaan keskustelukumppanin viestejä ja käyttäytymistapoja, sekä opettelemalla havaitsemaan, miten tämä oppii uusia kykyjä ja taitoja. (Överlund 2009: 30–31.)

Kommunikointia pyritään mahdollistamaan myös puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin, AAC:n (Augmentative and Alternative Communication), avulla. Olennaista puhetta tukevassa ja korvaavassa kommunikoinnissa on se, että se sisältää aina käyttäjän, kommunikaatiokeinoon sekä ympäristön, jossa kommunikointi tapahtuu. Tähän ympäristöön kuuluvat fyysisen ympäristön lisäksi myös ihmiset. Kommunikaatiokeinoina voidaan käyttää esimerkiksi kuvia tai viittomia. Sopivan keinovalinnan toteutus toteutuu yhteistyössä käyttäjän, lähiympäristön ja asiantuntijoiden välillä. Tähän valintaan vaikuttavat muun muassa henkilön kommunikoinnin taso ja tarpeet. (Huuhtanen 2012a: 15, 20.)

Kommunikointi kehittyy vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa (Vuorovaikutus ja kommunikointi 2015). Merkittävää tässä kehityksessä on se, että lapsi saa hyviä vuorovaikutuskokemuksia hänen lähiympäristöstään ja hänellä on hoitajaan turvallinen kiintymyssuhde (Vuorovaikutus ja kommunikointi 2015; Överlund 2009: 27). Turvallisen kiintymyssuhteen syntymisessä tärkeää on katse- ja kehokontakti. Lapset jakavat tunnetilojaan ilmeiden avulla jo ennen kuin heillä on sanoja tunneilmaisuun. Heille on myös luontaista ilmaista itseään toiminnan avulla, esimerkiksi osoittamalla esineitä ja tuomalla niitä aikuiselle. (Överlund 2009: 28.) Lapsi oppii kieltä ja kommunikaatiossa tarvittavia taitoja ja valmiuksia myös leikin avulla. Leikkiä voidaan hyödyntää kommunikaatiohäiriöisen lapsen kuntoutuksen apuna. (Jansson-Verkasalo – Söderholm 2009: 259.)

Kansainvälistymisen myötä päiväkotij- ja kouluryhmissä on kasvava määrä moni- ja vieraskielisiä lapsia. Samaan tapaan kuin kommunikoinnin lasten kanssa, joilla on jokin kielellinen erityisvaikeus, asettaa myös vieraskielisten lasten kanssa kommunikoinnin haasteita heidän kanssaan työskenteleville. Jotta sujuva kommunikointi mahdollistuisi, on tärkeää, että lapsi saa riittävää opetusta niin kotikielessään kuin suomenkielessä. Kielellisen vuorovaikutuksen keinojen tarjoamisen lisäksi ympäristön ihmisten tulee ottaa huomioon lapsen alkuperäinen sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö. On myös tärkeää tiedostaa eri kulttuureissa vallitsevia normeja, jotta välttyttäisiin hämmennykseltä ja ymmärrettäisiin toisia paremmin. (Launonen – Korpijaakko-Huuhka 2009: 15.)

3.2 Vieraskielisen kohtaaminen

Suomessa pääsee yhä useammin kohtaamaan eri kulttuureista tulevia ihmisiä, joiden syyt tulla Suomeen vaihtelevat. Osa maahanmuuttajista tulee Suomeen opiskelemaan, osa heistä on pakolaisia, osa muuttaa rakkauden perässä ja osa työn vuoksi. (Pollari –

Koppinen 2011: 9–10.) Monikulttuurisuus merkitsee erilaisten ihmisten olemassaoloa. Se tarkoittaa erilaisuuden hyväksymistä ja arvostamista sekä tasa-arvon tuomista yksilöiden ja kulttuurien välille. Monikulttuurisuus on myös ymmärrettävä poliittisena ohjelmana ja muutoksena yhteiskunnan rakenteissa. Monikulttuurinen yhteiskunta on ideaalimalli, jossa pyrkimyksenä on eri kulttuureiden ja niiden edustajien eläminen tasa-arvoisesti keskenään. Monikulttuurinen yhteiskunta toimii tavoitteena, kun mietitään, kuinka kehittäisimme yhteiskuntaa ja sen palveluja. (Räty 2002: 46–48.)

Interkulttuurisuudella tarkoitetaan kulttuurien välistä vuorovaikutusta, jossa korostuu sekä herkkyyden ja tietoisuuden taidot että halu toimia kulttuurien kohtaamistilanteissa. Interkulttuurisuutta opetellessa tärkeintä on ihmisen ja kulttuurin kohtaaminen, kunnioitus ja me-ne -asetelman murtaminen. Kun ryhmässä ymmärretään erilaisuutta, on turvallisuuden tunteen syntyminen helpompaa. (Pollari – Koppinen 2011: 9–10.) Vuorovaikutustilanteessa sanallinen asiasisältö ei ole ainut asia, joka vaikuttaa viestin tulkintaan. Siihen vaikuttavat myös, kuinka asia esitetään ja millaista äänenpainoa tai äänenvoimakkuutta käytetään sitä esitettäessä. Eri kulttuurien välillä äänneet, puheen rytmi ja tauottelu sekä erilaiset käsimerkit vaihtelevat. Myös etäisyys keskustelukumppaniin ja kosketuksen määrä keskusteltaessa vaihtelee. Lisäksi kulttuuri määrittelee sen, mistä asioista on milloinkin sopivaa puhua. (Räty 2002: 66, 68.)

Ihmisten välinen kommunikaatio saattaa olla hankalaa, vaikka heillä olisi yhteinen tausta ja he puhuisivat samaa kieltä. Viestinnässä onkin kyse ymmärtämisestä. Kulttuurien kohtaamisessa erityisen tärkeää on halu ymmärtää ja tulla ymmärretyksi. Tällöin mahdollistetaan viestintä kielivaikeuksista ja kulttuurieroista huolimatta. Kulttuurien välisessä kommunikaatitilanteessa on hyvä pyrkiä selkeään viestintään. Myös oheisviestintä, kuten hymy, auttaa usein, mutta liioittelua kannattaa välttää. Epäselvyydet hoituvat kysymällä ja oma viesti kannattaa esittää toisella tavalla, jos tuntuu, ettei toinen ole sitä ymmärtänyt. On hyvää pitää mielessä, ettei maahanmuuttaja käytä suomea äidinkielenään, joten erilaisista tavoista esittää asioita ei kannata ärsyntyä. Kommunikoitessa vieraskielisen kanssa on hyvä käyttää erilaisia viestintäkanavia, kuten kuvia tai esitteitä. (Räty 2002: 69.)

Maahanmuuttaja kokee monenlaisia tunteita tullessaan uuteen maahan ja kulttuuriin. Maahanmuuttajan kohtaajan, esimerkiksi opettajan, tulee antaa lapselle mahdollisuus tutkia omia ja muiden tunteita. Tunteet rakentavat suhteemme ympäristöön, kulttuuriin ja

ihmisiin. Tämän vuoksi on tärkeää pyrkiä rakentamaan myönteistä tunneilmapiiriä vastaanottaessa henkilö uuteen maahan ja ympäristöön. (Pollari – Koppinen 2011: 28–29.) Maahanmuuttajalapselle voi osoittaa arvostusta sekä kiinnostusta tämän taidoista ja kulttuurista opettelemalla muutaman sanan tämän äidinkielellä. Pienillä asioilla voidaan vaikuttaa siihen, että lapsi kokee itsensä tervetulleeksi. (Räty 2002:165.)

3.3 Osallistumisen vaikutus hyvinvointiin

Päivittäisiin toimintoihin osallistuminen lapsuudessa on välttämätöntä lapsen ja nuoren kasvulle ja kehitykselle. Osallistumisen kautta lapsi kehittää taitojaan, sitoutuu yhteistyöhön muiden kanssa, oppii ilmaisemaan itseään, löytää merkityksiä ja edistää terveyttään. Osallistuminen on lapsen keino olla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten sekä ympäristönsä kanssa. Osallistumisella tarkoitetaan jakamista, osallisena ja aktiivisena olemista sekä jonkin kokemista. Se voidaan nähdä sitoutumisena päivittäisiin toimintoihin fyysisessä, sosiokulttuurisessa, ekonomisessa ja institutionaalisessa ympäristössä. Osallistumisella tarkoitetaan myös osallisuutta elämän tilanteisiin. (Law – Petrenchik – Ziviani – King 2006: 67–68.)

ICF-luokituksen (International Classification of Functioning, Disability and Health) mukaan osallistuminen on toimintaterapeuttien keskeinen kiinnostuksen kohde ja he keskittyvät helpottamaan ja edistämään lasten ja nuorten osallistumista lapsuuden toimintoihin, oli näillä rajoitteita toimintakyvyssä tai ei. Osallistumisen voidaan sanoa olevan toimintaterapiaintervention tavoite. Lapsuuden toimintoihin osallistuminen vaatii lapsen toimimista vuorovaikutuksessa fyysisen, sosiaalisen, kulttuurisen, taloudellisen ja institutionaalisen ympäristön kanssa. (Law ym. 2006: 41, 68.) Toimintaterapeutit näkevät ympäristön yhtä lailla toiminnallista suoriutumista tukevana tekijänä kuin ominaisuutena, joka voi asettaa toiminnalle esteitä tai liiallisia vaatimuksia, jotka vaikeuttavat suoriutumista (Ziviani – Rodger 2006: 41).

Lasten kyky muokata ja hyödyntää päivittäistä ympäristöään sekä sopeutua siihen vaihtelee. On tärkeää huomioida sopivuus lapsen, tämän toimintojen ja ympäristön välillä. Näin voidaan taata tuki lapsille, jotka sitä tarvitsevat toimintoihin osallistuakseen. Mahdollistettaessa lapsen osallistuminen koulussa ja yhteisössä tuetaan lapsen terveyttä. Strukturoituihin toimintoihin osallistumisen on todistettu pienentävän lasten käytös- ja tunneongelmia ympäristöissä, joissa riski niihin on suuri. Lisäksi osallistuminen strukturoituihin toimintoihin edistää ystävyyssuhteita ja sitoutumista kouluun sekä parantaa

osaamistuloksia koulussa. Se myös vähentää rikollisuutta ja koulujen jättämistä kesken. (Law ym. 2006: 70–71, 80–81.)

Lasten lisäksi myös aikuisilla on tarve osallistua ja kuulua johonkin. Tutkimukset osoittavat, että sosiaaliset verkostot, sosiaalisen tuen antaminen ja saaminen sekä vapaaehtoistyö vaikuttavat psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen ja pitkäikäisyyteen. Ne lisäävät kuulumisen ja merkityksellisyyden tunteita. Vapaaehtoistyö ja kyky auttaa muita parantavat hyvinvointia ja itsetuntoa, antaa tunteen, että on arvokas ja tärkeä, vähentää masennusta ja muita terveysongelmia. Kyky auttaa muita parantaa tyytyväisyyttä elämään ja on yhteydessä hyvinvointiin elämän loppuun saakka. (Hammel 2014: 41, 44–45.) Kommunikoinnin tukeminen opinnäytetyössä syntyvän oppaan avulla mahdollistaa sekä lasten että ohjaajien osallistumisen ryhmän toimintaan ja näin ollen myös edistää vapaaehtoistyötä tekevien ohjaajien hyvinvointia.

3.4 Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden teoria työn taustalla

Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden pohjana on ajatus siitä, että ihmiset ovat toiminnallisia, yksilöllisiä olentoja. Koska ihmiset ovat yksilöitä, on heillä myös yksilölliset tarpeet. Nämä erilaiset tarpeet ilmaistaan päivittäisten toimintojen kautta. Ihmisellä on halu ja tarve toimia edistääkseen terveyttä ja elämänlaatuaan sekä pitääkseen yllä perhettä ja yhteisöään. (Stadnyk – Townsend – Wilcock 2010: 334–335.) Toiminnallinen oikeudenmukaisuus tunnustaa toiminnalliset oikeudet iästä, kyvyistä, sukupuolesta, sosiaalisesta luokasta tai muista eroavaisuuksista huolimatta. Keskeinen ajatus on, että toiminnallinen epäoikeudenmukaisuus johtuu hallitsevan tahon toimista, jotka ovat syy sille, että voimavaroja käytetään rajoittamaan väestön ja yksilön osallistumista päivittäisiin toimintoihin. (Nilsson – Townsend 2014: 65.) Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden konsepti kehitettiin kuvaamaan toimintaterapeuttien huolta siitä, kuinka eettiset, moraaliset ja kunnalliset tekijät voivat vaikuttaa yksilön osallistumiseen valitsemaansa toimintaan. Painopiste toimintaterapiassa on terveyden ja elämään osallistumisen tukeminen toimintaan sitoutumisen kautta. (Riegel – Eglseder 2009: 289.)

Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden konsepti nousi esille 1990-luvulla. Toimintaterapeutit olivat huolissaan siitä, että osalla ihmisistä on mahdollisuus menestyä siinä, mitä ovat tekemässä, kun taas toiset joutuvat elämään epäterveellistä, tyhjää, syrjäytyntä ja

vaarallista elämää. Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden teoria mahdollistaa paikallisten ja maailmanlaajuisten ongelmien näkemisen toiminnallisesta näkökulmasta. Tällöin vaikeuksia tarkastellaan sen kautta, mitä merkityksellisiä ja tarkoituksenmukaisia toimintoja ihmiset haluavat tai heidän tarvitsee tehdä ja mitä he voivat tehdä henkilökohtainen ja ympäröivä tilanne huomioon ottaen. Tilanne, jossa lapselta on viety mahdollisuus leikkiin, on tulosta toiminnallisesta epäoikeudenmukaisuudesta. Tällöin lapsi ei täysin kehity fyysisiltä tai henkisiltä taidoiltaan, eikä kykene oppimaan itsestään tai ympäröivästä maailmasta. (Stadnyk ym. 2010: 330–331, 334, 338.) Leikki voidaan nähdä prosessina, joka auttaa lasta oppimaan monia taitoja, sopeutumaan ja kehittämään luovuuttaan. Näin olen lasta tulisi kannustaa leikkiin. (Parham 2008: 29.)

Valitsimme toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toiseksi teoriaksi työn taustalle, koska se pyrkii edistämään yksilön oikeutta toimintaan riippumatta henkilökohtaisista ominaisuuksista tai lähtökohdista. Työmme avulla haluamme tukea lasten osallistumista leikkiin, ja näin turvata heidän oikeutensa siihen. Lasten oikeus leikkiin on kirjattuna myös YK:n lasten oikeuksien sopimukseen (Unicef n.d.). Lasten oikeus leikkiin tulisi siis nähdä merkittävänä niin yksilötasolla kuin maailmanlaajuisellakin tasolla. Kun tuemme ryhmän ohjaajien työtä, tuemme myös lasten oikeutta osallistua leikkiin. Kun ohjaajilla on työvälineitä kommunikoida monikielisessä ryhmässä, he kykenevät toiminnallaan auttamaan ryhmän jäseniä osallistumaan ryhmän toimintaan ja leikkiin. Vaikka kommunikoinnin tukeminen ei ole ensisijaisesti toimintaterapeuttien vastuulla, voidaan opinnäytetyö nähdä vahvasti toimintaterapeuttisena, kun sen tarve perustellaan toiminnallisella oikeudenmukaisuudella.

3.5 PEO-mallin näkökulma työn aiheeseen

PEO-malli (The Person-Environment-Occupation Model) kehitettiin vuonna 1996 aikaisempien toimintaterapian teorioiden ja tutkimusten pohjalta kuvaamaan ihmisen, toiminnan ja ympäristön dynaamista suhdetta toisiinsa. Mallin mukaan toiminnallisuus muodostuu ihmisestä, ympäristöstä ja toiminnasta. (Law – Cooper – Strong – Stewart – Rigby – Letts 1996: 10–14, 16.) Nämä kolme osatekijää kuvaavat, mitä ihmiset tekevät jokapäiväisessä elämässään, mikä heitä motivoi ja kuinka heidän persoonalliset piirteensä sopivat tilanteisiin, joissa toiminta tapahtuu (Christiansen – Baum 1997: 48).

Toiminnallisuus on dynaaminen kokemus, jossa ihminen sitoutuu hänelle tarkoituksenmukaisiin toimintoihin omissa ympäristöissään. Ihmisen toiminnallisuuteen vaikuttavat

kaikki ympäristön osa-alueet, mutta myös yksilön toiminnalliset osatekijät. Toiminnallinen suoriutuminen onnistuu parhaiten silloin, kun ympäristön, ihmisen ja toiminnan osatekijät ovat tasapainossa keskenään. (Law ym. 1996: 17,19.) Merkittävä oletus PEO-mallissa on, että ihminen on luonnostaan motivoitunut tutkimaan maailmaansa ja haluaa osoittaa kykenevänsä siihen. Hänen menestymisensä tässä riippuu siitä, kuinka hän onnistuu sopeutumaan. Sopeutuminen voidaan nähdä prosessina, jossa yksilö kohtaa arjen haasteet hyödyntäen saatavilla olevia henkilökohtaisia, sosiaalisia ja materiaalisia voimavaroja. (Christiansen – Baum 1997: 48.) Mallin mukaan ihminen kehittyy läpi elämän, ja myös toiminnallisuus muuttuu jatkuvasti eri osatekijöiden vaikutuksesta (Law ym. 1996: 14–15).

PEO-mallissa ympäristö on jaoteltu kulttuurisiin, sosioekonomisiin, institutionaalisiin, fyysisiin ja sosiaalisiin tekijöihin. Ympäristö sanelee tavan, jolla ihminen käyttäytyy ja se voi joko mahdollistaa tai rajoittaa ihmisen toiminnallisuutta. Eri ympäristöissä ihmisillä on erilaisia rooleja ja toimintoja. PEO-mallin mukaan ympäristö on altis muuttumaan ja tätä kautta myös ihmisen käyttäytyminen muuttuu. (Law ym. 1996: 16–17.)

Ihminen on yksilöllinen olento, joka omaksuu samanaikaisesti monia rooleja. PEO-mallissa ihminen nähdään holistisena kokonaisuutena, joka koostuu mielestä, kehosta ja henkisyydestä. Ihmisen aikaisemmat elämäkokemukset vaikuttavat hänen toiminnallisuuteensa, ja jokaisella ihmisellä on sekä opittuja että luontaisia taitoja, joiden avulla hän sitoutuu toimintaan. (Law ym. 1996: 15–16.) Ihminen kohtaa arjessaan päivittäin mahdollisuuksia valita eri toimintojen välillä. Se, mitä toimintoja hän valitsee, on osoitus ihmisen motivaatiosta. (Christiansen – Baum 1997: 49.) Vaikka ihminen muuttuu ympäristön vaikutuksesta, esimerkiksi kulttuuriset juuret pysyvät samana ihmisen muuttaessa toiseen kulttuuriin (Law ym. 1996: 17).

Mallin kolmas toiminnallisuuteen vaikuttava osatekijä on toiminta. Se koostuu tehtävistä, askareista ja toiminnoista, jotka kuuluvat ihmisen jokapäiväiseen elämään. Toiminnot liittyvät vapaa-aikaan, itsestä huolehtimiseen ja tuotteliaisuuteen. Elämän varrella ihmisen näkemys itsestään ja omista rooleistaan muuttuu toimintojen ja ympärillä olevan ympäristön vaikutuksesta. (Law ym. 1996: 16–17.) Toiminnoilla on siis tarkoitus ja ne tarjoavat välttämättömän rakenteen ihmisen olemassaololle (Christiansen – Baum 1997: 55).

Toimintaterapeutilla tulee olla laaja tietämys lasten toiminnoista sekä ihmisen, ympäristön ja toiminnan suhteesta toisiinsa, jotta hän voisi mahdollistaa lapsen osallistumisen. Tässä tulee keskittyä löytämään paras mahdollinen tasapaino ihmisen, toiminnan ja ympäristön välillä. Terapeutin tulee keskittää huomionsa tekijöihin, jotka ovat muokattavissa ihmisessä, ympäristössä ja toiminnassa. (Law – Petrenchick – Ziviani – King 2006: 79, 81.)

PEO-malli siis kuvaa toiminnallisuutta. Kuten jo aiemmissa luvuissa on esitetty, leikki on merkittävää toimintaa lapsen elämässä. Monilla lapsilla on kuitenkin esteitä leikkiin osallistumiselle. Esteet voivat johtua lapsen fyysisistä tai psyykkisistä haasteista, tai häneltä voi puuttua mahdollisuudet leikkiin osallistumiselle, esimerkiksi köyhyyden takia. Leikki sisältää leikkijän, leikin ja leikkimisympäristön. Jotta leikkiminen onnistuisi, tulee näiden tekijöiden sopia yhteen. Tähän toimintaterapeutin tulisi toiminnallaan tähdätä. Kun tuetaan lasta leikissä, ei ympäristöä voida jättää huomioimatta. PEO-malli auttaa toimintaterapeuttia analysoimaan toiminnassa esiintyviä haasteita ja suunnittelemaan sekä arvioimaan interventioita. (Rigby – Rodger 2006: 180–184, 195–196.)

PEO-malli toimii opinnäytetyömme toisena teoriana, sillä se ohjaa toimintaamme tulevana toimintaterapeutteina opasta tehdessämme. Mallin mukaan toimintaterapeuttien tulee pyrkiä vaikuttamaan ihmiseen, ympäristöön ja toimintaan siten, että ne sopisivat mahdollisimman hyvin yhteen, jolloin osallistuminen mahdollistuisi. Kun katsotaan lasten ryhmiä PEO -mallin kautta, voidaan toimijoina nähdä sekä lapset että ohjaajat. Kun toimijoina ovat lapset, voidaan ohjaajien toiminnan tukeminen nähdä sosiaalisen ympäristön muokkaamisena. Toisaalta ohjaajien toiminnan tukeminen muokkaa myös ryhmän toimintaa. Oppaan avulla siis muokataan sekä lasten ympäristöä että toimintaa, johon he osallistuvat. Vaikka muokkaamisen näkökulma vaihtelee, pysyy PEO-mallin mukainen tavoite samana. Kun tasapainotetaan ihmisen, ympäristön ja toiminnan välistä suhdetta, mahdollistetaan lapsen osallistuminen ryhmään.

Kun toimijoiksi määritellään ohjaajat, voidaan opinnäytetyön pyrkimyksenä nähdä PEO-mallin yhteen osatekijään, ihmiseen, vaikuttaminen uuden tiedon avulla. Toisaalta uuden tiedon mahdollistama muutos ohjaajien tavassa ajatella ohjaa heitä myös muokkaamaan omaa toimintaansa. Tällä on luonnollisesti vaikutusta myös koko ryhmän toimintaan. Tällä hetkellä ohjaajien tiedon puute ja toisaalta toiminnan haastavuus tekee ihmisen, ympäristön ja toiminnan suhteesta epätasapainoisen, jolloin ohjaajien osallistuminen vapaaehtoistyöhön vaikeutuu. Kun opinnäytetyön aihetta katsotaan PEO -mallin kautta, ei

ole suurta merkitystä nostetaanko lapset vai ohjaajat sen keskiöön. Tärkeintä on, että tasapainottamalla oppaan avulla mallin osatekijöiden välistä suhdetta voidaan mahdollistaa kaikkien osallistuminen ryhmään.

4 Materiaalin kokoaminen ja tulokset

Opinnäytetyön materiaali koottiin kvalitatiivisia menetelmiä käyttäen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa lähtökohtana on kuvata todellista elämää, ja kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa käytetään sellaisia metodeja, joiden avulla tutkittavien henkilöiden ääni pääsee esiin. Tutkimuksen toteutus on joustavaa, ja tarvittaessa suunnitelmia voidaan muuttaa olosuhteiden mukaan. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa kaikki tapaukset ja aineisto ovat ainutlaatuisia. (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2010: 161, 164).

Opinnäytetyössämme materiaali koottiin kirjallisuudesta, toimintaterapeuteille tehdyllä verkkokyselyllä, sekä havainnoimalla ja osallistumalla lasten ryhmään. Kirjallisuudesta ja kyselystä pyrimme saamaan tietoa siitä, kuinka tukea kommunikointia, kun yhteistä kieltä ei ole. Keräämäämme tietoa testasimme käytännössä osallistumalla ryhmän ohjaukseen ja toimintaan.

4.1 Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät kirjallisuudessa

Käyttämämme kirjallisuus koottiin aihealuetta käsittelevistä kirjoista, oppaista, lehtiartikkeleista ja verkkodokumenteista. Kirjallisuudessa korostui puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointimenetelmien käyttö haastavissa kommunikointitilanteissa. Valitsimme menetelmien joukosta työn kontekstiin sopivat. Seuraavassa luvussa esittelemme näitä menetelmiä.

4.1.1 Kuvakommunikaatio

Kun puheen ymmärtäminen tai tuottaminen on jostain syystä vaikeaa, puheen rinnalla voidaan käyttää näköön ja tuntoon perustuvia kommunikointimenetelmiä. Yksi näistä menetelmistä on kuvakommunikaatio. Kuvia voidaan käyttää monissa erilaisissa tilanteissa ja eri syistä johtuen, esimerkiksi ilmaisun välineenä, puheen ymmärtämisen tukena tai arkipäiväisten toimintojen helpottamiseksi. Kuten puhutulla kielellä, myös kuvilla voidaan hakea huomiota, keskustella, ilmaista tarpeita, tahtoa ja tunteita, sekä kysyä tai pyytää. (Kuvat kommunikoinnissa 2014: 2–3.)

Kuvakommunikaatiossa käytettävät kuvat voivat olla valokuvia, lehtikuvia, piirrettyjä kuvia tai valmiita kuvakortteja. Siinä kuvat voivat olla irrallisia tai olla osa kuvataulua tai kuvakansiota. Kuvakommunikointi aloitetaan usein yksittäisestä kuvasta käyttäen sitä tilannesignaalinä. Kuvia lisätään vähitellen ja niistä voidaan muodostaa kommunikointitauluja. Kommunikointitaulun avulla ajatuksia voidaan ilmaista osoittamalla kuvia. Kuvakommunikoinnin suunnittelussa tulee ottaa huomioon kuvakorttien käytännöllisyys ja se, miten kuvia tarvitseva henkilö voisi pitää niitä helposti mukanaan. Kuvakorteista voidaan tehdä tarpeen mukaan esimerkiksi kuvanippuja, jotka kiinnitetään avaimenperään. (Huuhtanen 2012b: 49–51.) Kuvatauluja voidaan käyttää esimerkiksi jäsentämään leikkihetkiä ja päivän toimintoja. Halutun kuvan näyttäminen onnistuu yleensä parhaiten kädellä, mutta se onnistuu myös katseella käden motoriikan ollessa heikkoa. (Kuvat kommunikoinnissa 2014: 8.)

Kuvien käyttäminen kommunikointivälineenä edellyttää valmiuksia kohdistaa tarkkaavaisuus kuviin ja kykyä ymmärtää niitä. Tämä lisää henkilön motivaatiota kommunikoida kuvien avulla. (Kuvat kommunikoinnissa 2014: 6–7.) Kuvia käytetään yleisimmin apuna kommunikoinnissa henkilöiden kanssa, joilla on jokin puheen ymmärtämisen tai tuottamisen vaikeus, mutta myös vieraskielisten henkilöiden kanssa (Huuhtanen 2012a: 15).

Saatavilla olevista kuvakorteista ei välttämättä löydy kyseiseen vuorovaikutustilanteeseen sopivia kuvia tai symboleita. Silloin kommunikaation tukena voidaan käyttää nopeaa piirrosviestintää. Sitä voidaan käyttää myös tilanteissa, joissa kommunikoinnin apuvälineitä ei ole lainkaan saatavilla. Nopea piirrosviestintä ei vaadi erityisiä piirtämisen taitoja, koska asia käydään samalla läpi puhuen eikä piirustuksen ulkoasulla ole merkitystä. Piirtämällä puhumaton tai heikosti kieltä osaava lapsi voi jakaa kokemuksiaan, tunteitaan ja ajatuksiaan. (Nopea piirrosviestintä 2015.)

Kuvien, symbolien ja piirtämisen lisäksi kommunikoinnissa voidaan hyödyntää esineitä. Niitä voidaan käyttää esimerkiksi tilannesignaalinä tulevan tapahtuman ennakoinnissa tai tapahtumien järjestyksestä muistuttamisessa. Esineillä kommunikoinnin etu on se, että esineet liittyvät kommunikointitilanteisiin konkreettisesti. Esimerkiksi ulkovaatteen antaminen lapselle ennen ulkoilua antaa tälle selkeän signaalin tarkoituksesta lähteä ulos. Lisäksi esineitä voi käyttää ilmaisuun. Tällöin kommunikoinnin keinona käytetään toimintaa. Lapsi voi esimerkiksi ottaa tietyn tavarankappaleen ja näin osoittaa, mitä haluaisi tehdä. (Huuhtanen 2012b: 49, 58.)

4.1.2 Tukiviittomat

Tukiviittominen tarkoittaa viittomakielisten viittomamerkkien käyttöä puheen tuke-
miseksi. Vaikka yksittäiset viittomat lainataankin viittomakielestä, jätetään viittomakielen
säännöt ja rakennetekijät pois tukiviittomia käytettäessä. (Huuhtanen 2012c: 28.) Kun
käytetään tukiviittomia, viitotaan yleensä vain viestin keskeisimmät asiat eli avainsanat.
Tukiviittomia käytetään varhaisena kommunikaatiokeinona erilaisissa puheen- ja kielen-
kehityksen häiriöissä. (Tukiviittomat kommunikoinnissa 2016.) Myös vieraskielisyys voi
olla syynä niiden väliaikaiselle tarpeelle (Huuhtanen 2012a: 15). Toisille tukiviittomat
ovat kuitenkin pysyvä kommunikaatiokeino (Tukiviittomat kommunikoinnissa 2016).

Aiemmin epäiltiin, että tukiviittomien käyttö vähentää tai estää kuulevien lasten puheen-
kehitystä, mutta nykyään tiedetään, että niiden käyttö jopa lisää puheyrityksiä ja tukee
puheenkehitystä. Käytettäessä tukiviittomia on kuitenkin muistettava käyttää puhetta nii-
den rinnalla. Samanaikainen puhuminen ja viittominen tekee puheviestin ymmärtämi-
sestä helpompaa. Tukiviittomien käyttö puheen rinnalla myös selkeyttää ja yksinkertais-
taa puhuttua viestiä luonnostaan. (Huuhtanen 2012c: 28.) Näköhavainnon hahmottami-
nen, johon viittomien ymmärtäminen perustuu, saattaa myös olla helpompaa kuin kuulo-
havainnon hahmottaminen (Viittominen vahvistaa puhetta 2015). Tukiviittomien opettelu
kirjoista on hankalaa, mutta viittomakuvat voivat olla toimivia muistin tukena. Siksi esi-
merkiksi päiväkodeissa saatetaan kiinnittää vaatteiden viittomakuvia naulakoiden lähet-
tyville. Internetistä löytyy sivustoja, joista viittomia voi opetella erilaisten videoiden avulla.
Lisäksi tukiviittomia on mahdollista opiskella erilaisilla kursseilla. (Huuhtanen 2012c: 29.)

4.1.3 Selkokieli

Selkokielessä sisältöä, sanastoa ja rakennetta mukautetaan niin, että se on yleiskieltä
helpommin luettavaa ja ymmärrettävää. Se on kehitetty henkilöille, joille yleiskielen luke-
minen tai ymmärtäminen on vaikeaa. Selkokielen käyttämisen syyt voivat liittyä esimer-
kiksi lapsuus- ja sikiöajan kehityshäiriöihin, sairauteen tai ikääntymiseen, ympäristön vai-
kutukseen tai näiden tekijöiden yhteisvaikutukseen. Selkokielestä voivat hyötyä henkilöt,
jotka kuuluvat eri vammaisryhmiin tai joilla on vaikeatasoinen lukemis- ja kirjoittamisvai-
keus, sekä vanhukset ja henkilöt, joiden äidinkieli ei ole suomi. Maahanmuuttajien tar-
peessa selkokielelle on suuria vaihteluita. Toiset hyötyvät selkokielen käytöstä lähinnä
suomen kielen opintojensa alkuvaiheessa. Kuitenkin osalla henkilöistä, joilla suomenkie-
lentaito jää pysyvästi puutteelliseksi, selkokielen merkitys korostuu. (Leskelä – Virtanen

2006: 8–11.) Vuorovaikutustilanteessa selkokielen käyttö on osaavamman viestijän vastuulla. Hänen tulee muokata puheensa rakennetta, sanastoa ja sisältöä keskustelukumppaninsa tarpeiden mukaiseksi. Hänen tulee myös yrittää ymmärtää vastapuolta parhaansa mukaan. (Kartio 2010: 8.)

Selkokielen periaatteet ovat alun perin pohjautuneet kirjoitettuun kieleen, mutta näiden periaatteiden pohjalta on myös kehitetty ohjeita, joilla vuorovaikutusta voitaisiin parantaa. Selkokielisessä vuorovaikutustilanteessa tulisi käyttää puhekielestä peräisin olevaa tuttua ja yleistä sanastoa. Vieraat, vieraskieliset ja käsitteelliset sanat tai ilmaukset tulisi selittää keskustelukumppanille. Lyhyitä ja yksinkertaisia ilmauksia tulisi suosia, eikä puheenvuoroa tulisi täyttää liialla informaatiolla. Selkokielessä puhetahti tulisi pitää rauhallisena, mutta ei luonnottoman hitaana ja puhetta olisi myös hyvä tauottaa sopivasti. Vaikeuksia aiheuttanut sana tai ilmaus voidaan toistaa tai korvata kiertoilmaisulla. Keskustelutilanteessa käytetty kieli tulisi sovittaa keskustelukumppanin ikä- ja kehitystasoon. Kun vuorovaikutustilanteessa ilmenee ongelmia, on tärkeää kysyä ja tarkistaa, mitä toinen on tarkoittanut ja ilmaista, jos uskoo tulleensa väärinymmärretyksi. Heikommin kommunikoivan keskustelunaloituksia on hyvä tukea ja häntä on syytä rohkaista kommunikoimaan vaikeuksista huolimatta. Katsekontakti ja tilanteen rauhoittaminen edesauttavat keskustelutilanteen onnistumista. (Leskelä 2006: 37, 57–58.)

4.1.4 Kommunikointi keholla ja katseella

Ihminen luo käsityksen ympäröivästä maailmasta ja itsestään aistitiedon avulla. Aistikokemuksia tuottavat kaikki aistit: näkö, kuulo, tunto, haju ja maku. Kun tiedostetaan minkä aistin kautta yhteys toiseen ihmiseen syntyy parhaiten, voidaan vuorovaikutuksessa hyödyntää tätä aistikanavaa. Aisteja hyödyntämällä voidaan herättää toisen ihmisen huomio ja luoda vuorovaikutustilanteesta tälle mieluisampi ja helpompi. Kaikki aistit ovat läsnä vuorovaikutustilanteessa. Kosketus, ääni, katsekontakti ja tuoksu luovat läheisyyden kokemuksen vuorovaikutustilanteen osapuolille ja samalla eri aistit tukevat toistensa välittämää tietoa. (Aistit vuorovaikutuksessa 2015.)

Koskettaminen ei ole länsimaisessa kulttuurissa tyypillinen kommunikaatiomuoto. Kosketus voi kuitenkin vahvistaa viestissä välittyvää tietoa kommunikoijan tunteista, asenteista ja mielentilasta. Viestit, jotka välitetään koskettamalla, ovat useimmiten tiedostamattomia ja ymmärretään tyypillisesti vain kyseisessä vuorovaikutustilanteessa. Kosket-

taminen on toimiva tapa parantaa vuorovaikutuksen laatua. Lasten kanssa se on luonnollinen tapa vahvistaa toiminnallisten ohjeiden ymmärtämistä, käsitteiden omaksu- mista, ryhmäytymistä, tunteiden ilmaisemista ja tiedostusta sekä kehonhahmottamista. Kosketusta voidaan käyttää kommunikaatiokeinona puheen tukena. Ryhmässä voidaan myös sopia yhteisiä kosketusmerkkejä. Tällöin tietyille asioille, kuten ”minulla on asiaa”, sovitaan jokin tietynlainen kosketus. (Savolainen 2012: 132–133.)

Ihmisen kiinnostusta ja tietoisuutta ympäristöstä voidaan lisätä aktivoimalla aisteja. Ais- tikokemuksella luodaan kontakti toiseen ihmiseen ja tämän avulla päästään kohti moni- puolisempaa vuorovaikutusta. Aistitiedon tiedostamista ja hahmottamista tukevat muun muassa kiireettömyys, rauhallinen ympäristö, saman aistikokemuksen toistaminen, myönteisten aistikokemusten tarjoaminen, sekä reaktioiden tarkkaileminen. (Aistit vuo- rovaikutuksessa 2015.)

Vuorovaikutustilanteessa tarvitaan tarkkaavuutta. Sitä voi tukea poistamalla tilanteesta ylimääräiset ja keskittymistä haittaavat aistiärsykkeet. Ihmisen vireystila vaikuttaa tark- kaavaisuuteen ja aistiärsykkeiden kokemiseen. Se, millaisia aistikokemuksia ihminen on kokenut elämänsä aikana, vaikuttaa siihen, miten hän niihin reagoi ja miten hän aistiko- kemuksia muodostaa. (Aistit vuorovaikutuksessa 2015.)

Ihmiset käyttävät luonnostaan eleilmaisua ilmaistessaan itseään. Eleet ovat niin luonnol- linen osa kommunikointia, että niiden puuttumiseen kiinnitetään enemmän huomiota kuin niiden olemassaoloon. Ihminen oppii ilmeet ja eleet ympäristöstään ilman erityistä opet- telua. Eleet ja ilmeet voivat olla osa laajempaa kokonaisuutta, mutta joillekin ihmisille ne voivat olla pääasiallinen kommunikointikeino. (Huuhtanen 2012c: 27.) Vieraskielisen henkilön kanssa kommunikoitaessa on syytä tarkkailla omia nonverbaalisia viestejä, jotta vältetään väärinymmärryksiltä. Eleet, esimerkiksi nyökkäykset, päänpuistikset ja ke- hon liikkeet ilmaisevat tunteita ja niiden avulla voi viestiä toiselle hyväksyntää. Eleiden lisäksi myös asennot ja ilmeet paljastavat asenteita, reaktioita ja mielialoja. Eleiden mer- kitykset voivat vaihdella eri kulttuureista riippuen. Sen vuoksi selventäviä keskusteluja eleiden merkityksistä on hyvä käydä, jotta vältetään väärinymmärryksiltä. (Pollari – Kop- pinen 2011: 96–97.)

4.2 Kysely toimintaterapeuteille

Tässä luvussa avaamme toimintaterapeuteille suunnatun kyselyn tekemisen vaiheita ja tuloksia. Kyselyn avulla pyrittiin tuomaan opinnäytetyöhön toimintaterapian näkökulma. Sen avulla voidaan kerätä laaja aineisto, koska sillä voidaan kerätä samanaikaisesti paljon tietoa monelta ihmiseltä. Kysely säästää tutkijan aikaa ja vaivannäköä, koska vastaukset saadaan usein nopeasti. Kyselylomakkeiden avulla voidaan kerätä monenlaista tietoa, kuten esimerkiksi tietoja tosiasioista, toiminnasta, asenteista ja mielipiteistä. Sillä voidaan myös pyytää vastauksille perusteluja. (Hirsjärvi 2010: 195–197.) Kyselyssä kysymykset on standardoitu, joten kaikilta vastaajilta kysytään samat asiat, samalla tavalla ja samassa järjestyksessä (Vilkkä n.d.: 28).

4.2.1 Kyselyn tekeminen

Opinnäytetyössämme kysely toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena, joten vastaajien määrällä ei ollut väliä. Tavoitteena oli kuitenkin saada vastauksia vähintään neljältä eri toimintaterapeutilta, jotta materiaalia olisi opasta varten riittävästi. Kysely suunnattiin toimintaterapeuteille, jotka työskentelevät tai ovat työskennelleet vieraskielisten asiakkaiden tai asiakasryhmien kanssa. Kyselystä muotoiltiin sellainen, että vastaaja voisi vastata siihen mahdollisimman helposti ja nopeasti. Vastaajien tunnistetiedot eivät tulleet esille missään vaiheessa.

Kyselyn avulla pyrittiin saavuttamaan vaivattomasti useita toimintaterapeutteja ja saamaan materiaalia oppaan kokoamiseen. Kysely luotiin maksuttoman Survey Monkey -sivuston avulla. Kysely sisälsi neljä avointa kysymystä, joihin pystyi vastaamaan vapaasti. Avoimet kysymykset mahdollistavat vastaajien itseilmaisun omin sanoin, eivätkä ne ehdota vastauksia, vaan osoittavat, mikä on kyselyssä keskeistä (Hirsjärvi 2010: 201). Kysymykset muotoiltiin siten, että ne olisivat mahdollisimman helposti ymmärrettäviä ja kynnys vastaamiseen olisi mahdollisimman matala. Ennen kyselyn lähettämistä toimintaterapeuteille se lähetettiin kahdelle toimintaterapeuttiopiskelijalle. Opiskelijat toimivat kyselyn testaaajina ja antoivat palautetta sen sujuvuudesta ja kysymysten ymmärrettävyydestä. Kyselyä muokattiin hieman opiskelijoilta saadun palautteen perusteella.

Käytimme kyselyn saatekirjeen tekemisessä apuna TOInet -sivuston kirjallisia ohjeita. Saatekirjeessä kerrottiin muun muassa viestin tarkoitus, opiskelijoiden yhteystiedot, kysymysten määrä, sekä opinnäytetyön aihe ja tavoite. Kyselyn saatekirje ja linkki kyselyyn

lähetettiin toimintaterapeuttien TOInet -tiedotuskanavaan, sekä Facebook-ryhmään, Toimintaterapeutti ja Arvokas arki. TOInet on sähköpostilista, joka on suunnattu Toimintaterapeuttiliittoon kuuluville toimintaterapeuteille ja toimintaterapeuttiopiskelijoille. Se on tarkoitettu lyhyiden kysymysten esittämiseen sekä tiedottamiseen. (Toimintaterapeuttiliitto n.d.) Toimintaterapeutti ja Arvokas Arki Facebook-ryhmä on tarkoitettu toimintaterapeuteille ja toimintaterapeuttiopiskelijoille. Ryhmässä jaetaan toimintaterapia-alaan liittyviä uutisia, linkkejä sekä kysymyksiä.

Verkkokysely oli auki vastaajille 26 päivää. Ensimmäisen viikon aikana vastauksia tuli ainoastaan kaksi, joten kysely lähetettiin toisen kerran TOInet:iin ja Toimintaterapeutti ja Arvokas Arki Facebook-ryhmään. Tämän jälkeen vastauksia tuli viisi lisää, joten yhteensä vastauksia saatiin seitsemän. Kyselyn vastaajista kaikki vastasivat kolmeen ensimmäiseen kysymykseen, mutta viimeiseen kysymykseen vastasi ainoastaan neljä vastaajista.

Verkkokyselyn kysymykset olivat seuraavanlaiset:

1. Millaisten asiakkaiden/asiakasryhmien kanssa käytät kommunikointia tukevia keinoja?
2. Millaisia puhetta tukevia kommunikaatiomenetelmiä käytät helpottaaksesi työskentelyä vieraskielisen asiakkaan/asiakkaiden kanssa?
3. Kuinka mukautat omaa toimintaasi (elekieli, puhetyyli yms.) vieraskielisen asiakkaan/asiakkaiden kanssa?
4. Mitä konkreettisia toimintoja (pelit, leikit yms.) suosittelisit käytettäväksi monikielisessä lapsiryhmässä? Mitä tarkoitusta varten käytät juuri näitä toimintoja?

4.2.2 Kyselystä saadut vastaukset

Ensimmäisen kysymyksen vastauksista kävi ilmi, että vastaajat käyttävät kommunikointia tukevia keinoja hyvin monenlaisten asiakkaiden ja asiakasryhmien kanssa. Neljä vastaajista kertoi käyttävänsä kommunikointia tukevia keinoja lasten kanssa, joilla on haasteita kielenkehityksen kanssa tai kielellisiä erityisvaikeuksia. Yksi vastaajista kertoi käyttävänsä puhetta tukevia keinoja lasten kanssa, joilla on ADHD tai jokin autismin kirjon kuuluva häiriö. Osa vastaajista kertoi käyttävänsä niitä myös kehitysvammaisten asiakkaiden kanssa. Vastaajista viisi kertoi käyttävänsä kommunikointia tukevia menetelmiä

vieraskielisten asiakkaiden kanssa. Muita mainittuja asiakasryhmiä vastauksissa olivat asiakkaat, joilla on afasia, muistipulmia, puhumattomuutta tai yläraajaongelmia.

Toisessa kysymyksessä kysyttiin, millaisia puhetta tukevia keinoja vastaajat käyttävät ensimmäisessä kysymyksessä mainittujen asiakasryhmien kanssa. Vastaajista kuusi kertoi käyttävänsä kuvia. Osa heistä käytti valmiita kuvia esimerkiksi Papunet-sivustolta, osa kertoi piirtävänsä myös itse käyttäen pikapiirrostekniikkaa. Elekieli, ilmeet ja asenne mainittiin myös monessa vastauksessa. Tukiviittomat, internet-videot, positiivinen asenne, turvallisuuden tunteen luominen, sekä hymy nostettiin myös esiin kysymyksen vastauksissa. Yksi vastaaja mainitsi käyttävänsä tulkkia palavereissa. Eri kielten hyödyntäminen vieraskielisten asiakkaiden kanssa kommunikoidessa mainittiin yhdessä vastauksessa.

Kolmas kysymys koski terapeutin oman toiminnan mukauttamista vieraskielisen asiakkaan kanssa. Lähes jokainen vastaajista kertoi mukauttavansa puhetapaansa vieraskielisten asiakkaiden kanssa työskennellessä. Esimerkkeinä toiminnan mukauttamista voista mainittiin rauhallinen ja tavallista hitaampi puhetyyli, selkokieli, selkeys ja ajan antaminen asiakkaalle prosessoida puhetta. Elekielen merkitys nousi myös esiin vastauksista. Moni vastaajista kertoi elehtivänsä vahvemmin ja enemmän vieraskielisen asiakkaan tai asiakasryhmän kanssa. Yksi vastaajista kertoi suunnittelevansa terapian toiminnot ja kommunikoinnin huolellisesti niin, että asiakas pystyy osallistumaan siihen, vaikka ei ymmärräkään puhuttua kieltä.

Neljännessä kysymyksessä kysyttiin konkreettisia toimintoja, joita vastaajat suosittelisivat käytettäväksi vieraskielisten asiakkaiden kanssa. Vastauksia tähän kysymykseen tuli vähiten, ainoastaan neljä. Yksi vastaajista käyttäisi kuvataulua leikeissä lasten kanssa, jotta he voivat seurata kuvista, mitä tapahtuu ja missä kohtaa leikkiä ollaan menossa. Muistipelit, lautapelit, palapelit, pallottelupelit ja kapteeni káskee -leikki mainittiin myös vastauksissa. Yksi vastaaja suositteli sääntöleikkien käyttämistä terapiassa, koska niissä leikki ei ole pelkästään puheen varassa, vaan lapsi voi oppia mallista ja ymmärtää siten leikin idean. Yhdessä vastauksessa suositeltiin käytettäväksi luovia toimintoja, kuten valokuvausta, piirtämistä ja maalaamista. Yksi vastaaja suositteli toiminnallisia leikkejä varsinkin pienten vieraskielisten lasten kanssa. Esimerkkeinä hän luetteli hiekkaleikit, vesileikit ja rakenteluleikit. Vastauksissa lueteltiin enimmäkseen toimintoja, joita vastaajat suosittelevat käytettäväksi. Yhdessä vastauksessa suositeltiin kysymään toisesta kulttuurista tulevalta lapselta jokin hänen kulttuuriinsa kuuluva leikki ja esittelemään se

muille ryhmän jäsenille. Kukaan vastaajista ei kertonut tarkemmin, miksi suosittelee juuri näitä toimintoja. Tämä voi johtua esimerkiksi kysymyksen asettelusta.

Kyselyn vastaukset toivat paljon tietoa opinnäyteyössä tehtävää opasta varten. Sosiaalisen median avulla kyselyn eteenpäin lähettäminen ja sopivien vastaajien löytäminen oli vaivatonta ja nopeaa. Meitä lähestyttiin sekä Facebook-ryhmässä, että TOInet:ssa kysymällä tarkentavia kysymyksiä kyselyn täyttämiseen liittyen. Sosiaalinen media on lisäksymysten esittämiseen toimiva keino, koska ihmiset tavoittavat toisensa nopeasti.

4.3 Osallistuminen vastaanottokeskuksen lastenryhmään

Viimeinen luku käsittelee saamaamme ryhmänohjauskokemusta ja siitä saatuja havainnoita. Havainnointi tuo tietoa siitä, mitä todella tapahtuu. Havainnoinnin avulla voidaan saada suoraa tietoa, miten yksilöt, ryhmät ja organisaatiot toimivat. Havainnointi on hyvä menetelmä vuorovaikutuksen tutkimisessa, tilanteissa, jotka voivat muuttua nopeasti, sekä silloin kun tutkittavilla on vaikeuksia puheen ymmärtämisessä tai tuottamisessa. (Hirsjärvi 2010: 212–213.)

4.3.1 Ryhmän suunnittelu ja ohjaus

Osallistuimme vastaanottokeskuksessa toimivaan SPR:n järjestämään lastenryhmään. Kyseinen lastenryhmä oli tarkoitettu vastaanottokeskuksessa asuville lapsille. Ryhmä kokoontui kaksi kertaa viikossa olosuhteista riippuen ja sitä ohjasivat Punaisen Ristin vapaaehtoiset. Ryhmän tarkoituksena oli antaa vastaanottokeskuksessa asuville lapsille mahdollisuus leikkiin ja vanhemmille hetki omaa aikaa. Tarkoituksena oli, että ohjaisimme ryhmässä jonkin tietyn toiminnan hyödyntäen mahdollisimman montaa erilaista kommunikaatiota tukevaa keinoa. Olimme myös mukana apuohjaajien roolissa ryhmän muun toiminnan aikana. Käyntien tavoitteena oli sekä testata kirjallisuuden ja kyselyn avulla kerättyjä kommunikoinnin tukemisessa käytettäviä keinoja että mahdollisesti löytää uusia menetelmiä havainnoimalla omaa ja vapaaehtoisten toimintaa.

Ryhmän osallistujamäärää tai lasten ikää ei ollut mahdollista tietää etukäteen, koska se vaihtelee viikoittain. Tämä toi ryhmän toiminnan suunnittelulle tietynlaisia haasteita, joita myös Punaisen Ristin vapaaehtoiset kohtaavat eri ryhmäkertoja suunnitellessaan. Toimintojen tulee olla porrastettavissa eri-ikäisille lapsille ja niiden tulee olla toteutettavissa

osallistujamäärästä riippumatta. Ryhmää ohjattiin suomeksi, jotta lasten suomen kielen oppimista voitiin tukea. Ennen ryhmään osallistumista välitimme yhteystietomme sekä kuvauksen vierailujemme syystä vastaanottokeskuksen henkilökunnalle. Koska opinäytetyössä ei käytetä ryhmäläisten tunnistetietoja, eikä osallistujia analysoida yksilöinä, ei erillisiä lupalomakkeita vanhemmilta tarvittu.

Ensimmäiselle ryhmäkerralle valitsimme ohjattavaksi toiminnaksemme polttopallon. Siinä osallistujat menevät yhtä pelaajaa lukuun ottamatta seisomaan maahan piirretyn ympyrän sisään ja yrittävät väistellä palloa, jolla ympyrän ulkopuolella oleva pelaaja yrittää heihin osua. Pelaaja, johon pallo osuu, siirtyy ympyrän ulkopuolelle ”polttamaan” muita. Leikki jatkuu kunnes viimeinenkin ympyrän sisällä ollut pelaaja saa osuman. Olimme varmistaneet leikin soveltuvuuden kyseiseen ympäristöön eräältä ryhmän vastuuhjaajalta, joka kertoi leikin onnistuvan vastaanottokeskuksen pihalla. Polttopallo sopii leikittäväksi kaiken ikäisten lasten kanssa, sillä säännöt ovat suhteellisen yksinkertaiset. Se on leikkinä sekä tarpeeksi helppo ja mukaansatempaava pienemmille lapsille että tarjoaa haastetta isommille. Leikin voi myös jakaa pienempiin ryhmiin ikätasojen mukaan, jos osallistujia on paljon ja tilaa sekä ohjaajia riittävästi. Fyysiseen leikkiin osallistuminen on mahdollista, vaikkei suomea ymmärtäisikään, sillä kehollinen toiminta ei vaadi verbaalista viestintää. Kyselyssä eräs toimintaterapeutti suositteli monikielisen ryhmän toiminnaksi sääntöleikkiä, sillä leikkiin on helppo osallistua sanallista viestintää tarvitsematta ymmärrettyään säännöt. Varasuunnitelmana, jos polttopallo ei jostain syystä olisikaan onnistunut, oli eräs hippaleikki.

Ennen ryhmäkertaa valitsimme Papunet-verkkosivustolta kuvia, joita voisimme hyödyntää ohjeistaessamme polttopallon tai hipan sääntöjä. Ensimmäiselle kerralle valitsimme muun muassa kuvan pallosta sekä ”osua pallolla” -kuvan. Ennen ryhmäkertaa kertasimme myös hyödyllisinä pitämiämme tukiviittomia Suomen viittomakielten verkkosanakirja Suvista ja sovimme, kumman rooli olisi kyseisellä kerralla keskittyä ohjaamiseen ja kumman havainnointiin. Lisäksi kertasimme selkokielen perusteet ja harjoittelimme leikin sääntöjen ohjeistamista selkokieltä hyödyntäen.

Halusimme toisen ryhmäkerran toiminnan eroavan mahdollisimman paljon ensimmäisen kerran fyysisestä leikistä, joten valitsimme toiminnaksi askartelun. Tarkoituksena oli valmistaa kartongista ja syksyisistä puunlehdistä siili. Askartelua on helppo porrastaa eri-ikäisille lapsille sopivaksi mukauttamalla ohjaajan tarjoaman avun määrää ja yksityiskoh-

taisuutta. Vanhempien lasten kohdalla voi riittää ohjeiden kertominen alussa ja eri työvaiheista muistuttaminen toiminnan aikana, mutta nuorempia voidaan auttaa tiiviimmin eri vaiheissa, kuten leikkaamisessa ja liimaamisessa. Saman askartelutehtävän sisällä on myös mahdollista varioida, kuinka yksityiskohtaisen tuotoksen tekee, jolloin myös askartelutehtävän vaikeusaste voi vaihdella.

Ennen toista ryhmäkertaa tulostimme jälleen ohjaamisen tueksi kuvia Papunet-verkkosivustolta. Kuvat esittivät muun muassa saksilla leikkaamista, liimaamista ja piirtämistä. Lisäksi sovimme jälleen rooleistamme ohjaajina. Sovimme, että ohjeiden antamisen aikana toinen keskittyy sanalliseen ohjeistukseen selkokieltä ja kuvia hyödyntäen, kun taas toinen mallittaa toimintaa oikeilla työvälineillä. Pohdimme myös erilaisia tapoja rauhoittaa ohjeidenkuuntelutilanne eleiden ja tukiviittomien avulla.

4.3.2 Havainnot ryhmästä

Ensimmäisellä ryhmäkerralla osallistujia ei ollut paljon, mutta polttopallo osoittautui lapsille hyvin mieluisaksi ja tilanteeseen sopivaksi leikiksi. Leikin ohjannut opiskelija keskittyi sääntöjä ohjeistaessaan selkokielen käyttöön sekä mallittamaan pelin eri vaiheita fyysisesti. Kuvien käyttö jäi tässä tilanteessa vähemmälle. Ryhmäkerran aikana havaitsimme, että fyysisen mallittamisen ja muun elekielen käyttö korostui lasten ja vapaaehtoisten välisissä kommunikointitilanteissa puhetta tukevin keinoina. Mallittamista käytettiin monissa tilanteissa, joissa vapaaehtoinen halusi esimerkiksi näyttää, kuinka jokin lelu toimi tai mitä seuraavaksi oli tarkoitus tehdä. Muuta elekieltä, kuten osoittamista, käytettiin muun muassa tilanteissa, joissa vapaaehtoinen esitti lapselle kysymyksen tai kertoi, minne siirrytään seuraavaksi. Elekieltä käytettiin myös annettaessa lapselle positiivista palautetta, esimerkiksi antamalla ryhmäläiselle aplodit tai nostamalla peukalo ylös. Näihin tilanteisiin liitettiin usein myös jokin lyhyt sana, kuten ”hienoa”.

Positiivisuuden merkitys kommunikaatiossa näkyi positiivisen palautteen antamisen lisäksi myös ohjaajien iloisissa ilmeissä ja äänensävyissä. Kaikki ohjaajat myös hidastivat ja selkeyttivät puhettaan lasten kanssa keskustellessaan. Keskustelutilanteissa hyödynnettiin myös erilaisia äännähdyksiä, kuten eri eläinten ääniä eläimistä puhuttaessa. Ohjaajat myös toistivat ydinsanomaansa, jos vaikutti, ettei lapsi ollut täysin ymmärtänyt viestiä ensimmäisellä kerralla. Osa ohjaajista käytti kevyttä kosketusta vahvistaakseen puhuttua viestiä. Vanhempien lasten kanssa asfalttitiidulla maahan piirrettäessä osa oh-

jaajista kirjoitti kuvan viereen suomeksi, mitä piirros esitti. Tärkeänä osana kommunikation onnistumista näyttäytyi ohjaajien taito heittäytyä monenlaisiin tilanteisiin. Positiivinen ja avoin ilmapiiri ryhmässä näytti helpottavan kynnystä kommunikoinnille, niin lasten kuin ohjaajienkin osalta. Ryhmän ohjaajalla on tutkitusti suuri vaikutus ryhmän vuorovaikutukseen ja hänen tapansa kuunnella ja vastata on tärkeää positiivisen suhteen syntymisen kannalta (Howe – Schwartzberg 2001: 13–14, 119).

Toisella ryhmäkerralla lapsia oli paikalla huomattavasti enemmän, jolloin meillä oli myös enemmän havainnoitavaa. Mallittamisen merkitys kommunikaation tukemisessa oli jälleen suuri. Sitä käytettiin läpi askartelun muistuttaessa lapsia eri työvaiheista ja myöhemmin vapaan leikin aikana leikeistä ja peleistä puhuttaessa. Toimiva keino kiinnittää monen lapsen huomio yhtäaikaisesti, esimerkiksi vapaan leikin aikana, oli äänimerkki. Lähes kaikki lapset ymmärsivät kiinnittää huomionsa oikeaan suuntaan, jos joku ohjaajista alkoi tehdä suullaan huomiota herättävää ääntä. Sekä näissä tilanteissa että ohjeiden kertomisen aikana tukiviittomat ”olla hiljaa” ja ”kuunnella” toimivat tilanteen rauhoittamisessa. Olla hiljaa -viittomaa oli luonnollista vahvistaa siihen tyypillisesti liitettävällä ”suhina”-äänellä. Koska tukiviittomia on tarkoitus tehdä vahvistamaan puhutun viestin ymmärrettävyyttä, oli kuunnella-viittoman aikana luonnollista sanoa ääneen ”olla hiljaa”. Usein lapset alkoivat itsekin toistaa näitä viittomia.

Katsekontaktin merkitys vuorovaikutustilannetta edesauttavana tekijänä korostui askartelun aikana. Oli suuri ero, antoiko ohjaaja lapselle ohjeita tämän selän takaa vai vierestä niin, että katsekontakti oli mahdollinen. Puhuttu viesti ymmärrettiin huomattavasti paremmin, kun sen sanoi ollessaan katsekontaktissa kuuntelijaan. Myös toisella kerralla puhutun ja elekielellä vahvistetun positiivisen palautteen merkitys oli suuri. Se tuntui sekä antavan lapsille intoa toimia että vahvistavan näiden uskoa omaan kykyihinsä toimijoina. Ohjaajat hyödynsivät kommunikoinnissaan jälleen selkeää puhetta ja toistoa. Kuvakorttien hyödyntäminen ohjeita annettaessa oli toisella kerralla edelliskertaa sujuvampaa ja saimme niiden käytöstä ryhmän lopussa positiivista palautetta toisilta ohjaajilta.

Toisella kerralla kosketuksen merkitys kommunikointia tukevana tekijänä oli edelliskertaa suurempi. Kosketuksen avulla oli helppo kiinnittää tietyn lapsen huomio suuressa lapsiryhmässä ja ryhmäläisten oli helppo käyttää sitä pyytäessään ohjaajalta apua tai hakiessaan läheisyyttä. Ryhmäkerran aikana näkyi selvästi, kuinka suuri merkitys tarkkaan suunnitellulla toiminnalla voi ryhmässä olla. Huomasimme, että suuressa lapsiryhmässä, jossa kaikki ei aina mene suunnitelmien mukaan, on huomattavasti helpompaa

toimia ohjaajana, jos itselle ja muille ohjaajille on selvää, mitä on tarkoitus tehdä ja millainen on ryhmäkerran rakenne. Silloin toimintaa on helpompi soveltaa tilanteen mukaan niin, että se kaikesta huolimatta onnistuu ja on kaikille mielekästä. Tarkkaan suunniteltu tilanne on myös helpompi palauttaa takaisin suunnitelman mukaiseksi, jos se jostain syystä poikkeaa suunnitelmasta. Huomasimme myös, että tilan järjestäminen etukäteen ja ylimääräisten ärsykkeiden karsiminen tilasta olisi ollut suotavaa. Toisella ryhmäkerralla olimme asettaneet askarteluvälineet valmiiksi pöydälle ja sen seurauksena lapsia oli hankala saada orientoitumaan alkupiiriin, koska he kiirehtivät heti tilaan tultuaan tutkimaan välineitä. Lisäksi huomasimme, että rento asenne ryhmän aikana kevensi ilma-
piiriä ja rohkaisi ryhmän jäseniä kommunikoidaan.

Toisen ryhmäkerran jälkeen pohdimme ohjaajien työn helpottamista toiminnallisilla keinoilla. Toiminnasta toiseen siirtymistä voitaisiin tehdä sujuvammaksi käymällä lasten kanssa alussa läpi ryhmäkerran sisältö esimerkiksi kuvakortteja hyödyntäen. Aluksi voitaisiin myös käydä läpi ryhmän yhteisiä sääntöjä kuvien avulla. Niillä voitaisiin käydä läpi esimerkiksi säännöt ”kuunnellaan, kun ohjaaja puhuu” tai ”ei saa ottaa tavaraa toisen kädestä”. Myös kartongista askarrettujen liikennevalojen käyttö toiminnan aikana voisi auttaa ohjaajaa rauhoittamaan tilanteita. Vihreän aikana saisi toimia vapaasti, keltaisella pitäisi rauhoittua ja punaisella pysähtyä. Tilanteiden rauhoittaminen värien avulla voisi toimia hyvin, sillä lapset kokisivat sen leikkinä, johon olisi mukava lähteä mukaan. Leikki voi toimia toimintaan motivoivana, se voi olla hauskaa, luovaa ja sen ei tarvitse olla vakavamielistä (Parham 2008: 4). Ryhmän jakaminen kahteen voisi olla hyvä ratkaisu silloin, kun lapsia on paljon, ja ohjaajia tarpeeksi paikalla. Nuorimmat lapset, jotka eivät vielä jaksa keskittyä suunniteltuun toimintaan, voisivat olla omana ryhmänään toisen pöydän ääressä tai leikkiä omia leikkejään lattialla. Tällöin toiminta, kuten askartelu, voitaisiin rauhoittaa niille, jotka siihen ikänsä tai taitojensa mukaan kykenevät syventymään.

5 Oppaan esittely

Halusimme rakentaa oppaasta tyyliltään ja sisällöltään mahdollisimman selkeän kokonaisuuden. Pyrkimyksenä oli, että teksti olisi ymmärrettävää ja helppolukuista, vaikka lukijalla ei olisi aiempaa tietämystä tai kokemusta monikielisen ryhmän ohjaamisesta tai kommunikointia tukevien keinojen käytöstä. Tämän vuoksi oppaan sanasto pidettiin mahdollisimman yksinkertaisena ja toimintaterapian ammattisanastoa vältettiin. Sisältö pyrittiin jakamaan selkeisiin osioihin, jotta oppaan lukeminen olisi mahdollisimman miellyttävää ja informaatio selkeästi saatavilla. Tiedon helppo ja nopea saatavuus olikin eräs tärkeimmistä lähtökohdista, kun aloimme rakentaa opasta. Sen vuoksi tekstin avainsanat lihavoitiin ja tärkein sisältö koottiin vielä erillisiin laatikoihin lukujen loppuun niin sanoiksi vinkkilaatikoiksi.

Pyrimme muotoilemaan oppaan kielen tyyliltään sellaiseksi, että se olisi lämminhenkistä ja lukijalle suunnattua. Oppaan kieli on pääosin asiatyylistä, mutta samalla yksinkertaista ja helposti lähestyttävää. Sanavalintoja tehdessämme otimme huomioon sen, että lukija ei välttämättä tiedä aiheesta etukäteen mitään. Pyrimme kuitenkin välttämään liiallista yksinkertaistamista ja varmistimme, ettei tekstin tyyli pidä lukijaa tyhjänä tai täysin tietämättömänä.

Oppaaseen on pyritty kokoamaan mahdollisimman monipuolista tietoa kommunikoinnin tukemisen keinoista, mutta kuitenkin samalla rajaamaan sisältö vastaamaan selkeästi tarkoitukseensa. Vaikka oppaan tavoitteena onkin tarjota ensisijaisesti tietoa kommunikoinnin tukemisen mahdollisuuksista, haluttiin loppuun koota vielä esimerkkejä keinoista, joilla ryhmän ohjaamista voidaan muutenkin helpottaa. Kun ryhmän toiminta on sujuvaa, voi ohjaaja keskittyä enemmän kommunikoinnin mahdollistamiseen.

Opas alkaa lukijalle suunnatulla esipuheella, jossa kuvataan oppaan tarkoitus ja perustellaan sen tarve. Tämän jälkeen seuraa lyhyt teoriaosuus, joka käsittelee kommunikointia ja vieraskielisen henkilön kohtaamista. Teorian jälkeen opas on jaettu kuuteen lukuun. Ensimmäinen luku käsittelee puhetta tukevia kommunikointimenetelmiä. Se sisältää tietoa kuvakommunikoinnista, tukiviittomista, puhetavasta ja selkokielestä sekä ilmeiden ja äänen merkityksestä kommunikoinnissa. Toinen luku antaa tietoa koko kehon hyödyntämisestä kommunikoinnissa ja kolmannessa luvussa käsitellään valmistautumisen merkitystä ohjaamisen kannalta. Viidennessä luvussa painotetaan oman asenteen merkitystä kommunikoinnissa ja ryhmän ohjaamisessa ja kuudes luku antaa lukijalle neuvoja

ryhmän yleisiin järjestelyihin. Viimeiseen osioon on koottu hyödyllisiä aiheeseen liittyviä oppaita, kirjoja ja verkkosivuja.

Neuvoja sisältävät luvut on jaettu leipätekstiin ja niistä koottuihin vinkkilaatikoihin. Leipäteksti sisältää tarkemman kuvauksen kunkin luvun aiheesta ja vinkkilaatikoihin taas on nostettu tekstin tärkeimmät kohdat ohjaajille osoitettujen neuvojen muodossa. Leipätekstistä on korostettu tärkeimpiä sanoja, jotta kappaleiden ydinsanoma nousisi esille nopeamman silmäilyn avulla. Vinkkilaatikoilla ja lihavoitujen sanojen avulla pyrimme siihen, että oppaasta olisi mahdollisimman paljon hyötyä silloinkin, kun aikaa tarkemmalle lukemiselle ei ole tai jos lukija haluaa vain kerrata oppaan pääkohtia.

Myös oppaan ulkoasussa haluttiin korostaa selkeyttä. Halusimme, että tieto oppaan sivuilla olisi jäsennelty silmää miellyttävällä tavalla, joka myös osaltaan tekisi oppaan lukemisesta miellyttävää ja helppoa. Halusimme myös pitää ulkoasun informatiivisena, mutta yksinkertaisena. Ulkoasua suunniteltaessa päätimme oppaan värit, fontin, vinkkilaatikoiden muodot ja kuvituksen. Kuvat valitsimme Papunet-verkkosivuston kuvapankista. Olimme pyytäneet luvan niiden käyttöön. Valitsimme yksinkertaisia ja selkeitä kuvia, jotka tukevat tekstissä esitettyjä asioita ja tekevät oppaan yleisilmettä kevyemmäksi. Kuvat olivat joko kuvakommunikoinnissa käytettäviä kuvia tai tukiviittomakuvia. Oppaan kanteen valitsimme kuvan Suomen Punaisen Ristin kuvapankista. Kuvassa lapset leikkivät erään vastaanottokeskuksen pihalla. Valmis opas tulee SPR:n käyttöön todennäköisesti verkkojulkaisuna.

6 Pohdinta

Tässä luvussa pohdimme opinnäytetyötä ja sen tuotoksena syntynyttä opasta kokonaisuudessaan. Arvioimme käyttämiämme tutkimusmenetelmiä, avaamme niistä saatuja tuloksia ja pohdimme työtä sen eettisyyden ja merkityksellisyyden kannalta.

6.1 Yhteenveto ja tutkimusmenetelmien tarkastelu

Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa Suomen Punaisen Ristin (SPR) Helsingin ja Uudenmaan piirille opas, joka sisältäisi keinoja, joilla voidaan tukea monikielisen ryhmän ohjaamista. Tarve oppaalle syntyi, kun SPR:n järjestämissä lastenryhmissä alkoi kansainvälistymisen ja vallitsevan pakolaistilanteen myötä käydä aiempaa enemmän vieraskielisiä lapsia. Opas vastaa ryhmien ohjaajille heränneeseen kysymykseen: kuinka ohjata ryhmää, kun yhteistä kieltä ei ole?

Oppaan tarkoituksena on tarjota ohjaajille työvälineitä monikielisen ryhmän ohjaamiseen. Opas sisältää tietoa kommunikointia tukevista keinoista sekä neuvoja niiden hyödyntämiseen monikielisessä lapsiryhmässä. Siinä myös kuvataan, kuinka ryhmän ohjaamista voidaan muillakin keinoin helpottaa. Oppaan kohderyhmänä ovat SPR:n lastenryhmiä ohjaavat vapaaehtoiset ohjaajat.

Keräsimme oppaaseen materiaalia kirjallisuudesta, toimintaterapeuteille suunnatun kyselyn avulla sekä osallistamalla vastaanottokeskuksessa toimivaan lastenryhmään. Kirjallisuuden avulla pyrimme kokoamaan tietoa kommunikaatiota tukevista keinoista ja tekijöistä, jotka tulee huomioida vieraskielisten henkilöiden kanssa kommunikoitaessa. Kun arvioidaan työssä käytetyn kirjallisuuden luotettavuutta, on syytä huomioida, että osa materiaalista on yli kymmenen vuotta vanhaa. Lähteiden joukossa on muun muassa Minttu Rädyn teos *Maahanmuuttaja asiakkaana* (2002) ja PEO-mallia käsittelevä artikkeli *The Person-Environment-Occupation Model: A transactive approach to occupational performance* (1996). Vaikka kyseiset lähteet ovatkin verrattain vanhoja, oli niiden käyttö harkittua. Tulimme siihen tulokseen, että Rädyn teoksessaan käsittelemä tieto maahanmuuttaja-asiakkaan kohtaamisesta oli edelleen ajankohtaista. PEO-mallin kohdalla halusimme käyttää alkuperäistä artikkelia, johon muussakin aiheita käsittelevässä kirjallisuudessa viitataan. Varsinaista mallia ei ole muokattu alkuperäisen artikkelin jälkeen, joten siihen viittaamista voidaan pitää luotettavana.

Tutkimassamme kirjallisuudessa puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät nousivat selkeimmin esille muiden kommunikointia tukevien keinojen joukosta. Niistä valitsimme käytetyimmät ja aiheeseen sopivimmat: kuvakommunikaation, tukiviitot, selkokielen, aistit, eleet ja ilmeet, sekä koskettamisen. Vaikka useassa teoksessa mainittiin, että puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä voitaisiin hyödyntää myös vieraskielisten kanssa, ei aiheesta löytynyt erityisen paljon tarkkaa tietoa. Kun valitsimme oppaassa esiteltäviä menetelmiä, meidän oli mietittävä tarkasti, mitkä niistä voisivat toimia, kun yhteistä kieltä ei ole.

Toimintaterapeuteille suunnatulla kyselyllä pyrimme tuomaan oppaaseen toimintaterapeutista näkökulmaa. Toteutimme kyselyn verkkokyselynä. Lähestyimme toimintaterapeutteja Toinet-tiedotuskanavan ja Toimintaterapeutti ja Arvokas arki Facebook-ryhmän kautta, jonka avulla saimme yhteensä seitsemän vastaajaa. Vaikka kyselyn tekemiseen liittyikin merkittäviä etuja, kuten vaivattomuus ja vastausten nopea saaminen, tulee vastausten luotettavuutta arvioidessa ottaa huomioon myös sen haitat. Kyselyyn voi olla haastavaa saada riittävästi vastaajia ja vastausten todenmukaisuudesta ei voi välttämättä olla täysin varma. On myös epävarmaa, kuinka vakavasti vastaajat ovat tutkimukseen suhtautuneet, ja ovatko he vastanneet kysymyksiin huolellisesti. (Hirsjärvi ym. 2010: 195.)

Tavoitteenamme oli saada kyselyyn vähintään neljä vastaajaa, joten jaoimme sen kahdessa tiedotuskanavassa yhteensä kaksi kertaa. Oman työmme kannalta vastausten määrän sijaan merkittävää oli kuitenkin niiden laatu. Se, että kysely jaettiin asiallisissa ja asianmukaisissa tiedotuskanavissa, tukee sitä, että vastauksista saatua tietoa voidaan pitää luotettavana. Emme kuitenkaan voi olla täysin varmoja, millaiset henkilöt kyselyyn vastasivat tai olivatko he ylipäättään laillistettuja toimintaterapeutteja, sillä kysely verkossa oli kaikille avoin. Toisaalta kyselyn linkki jaettiin ainoastaan suljetuissa, toimintaterapeuteille suunnatuissa tiedotuskanavissa, joten on epätodennäköistä, että muut kuin toimintaterapeutit olisivat siihen vastanneet. Emme myöskään voi tietää, kuinka huolellisesti terapeutit kysymyksiin vastasivat. Moni on todennäköisesti vastannut työpäivän aikana, joten vastaamiseen ei välttämättä ole käytetty kauaa aikaa. Avoimet kysymykset antoivat toimintaterapeuteille mahdollisuuden vastata itse valitsemallaan tarkkuudella. Toisaalta valmiiksi muotoilluilla vastausvaihtoehdoilla emme olisi välttämättä saaneet yhtä monipuolisia vastauksia ja ne olisivat voineet ohjata vastauksia tiettyyn suuntaan.

Kyselyn vastauksissa oli paljon samaa kuin kirjallisuudessa, mutta niissä korostuivat hieman eri asiat. Positiivisuus nostettiin monissa kyselyn vastauksissa tärkeäksi tekijäksi kommunikoidessa vieraskielisen henkilön kanssa. Puhetta tukevista kommunikointikeinoista merkittävimmäksi nousi elekieli, jota korostettiin monessa vastauksessa. Vaikka vastaukset tukivatkin kirjallisuudesta saatua tietoa, olisi kyselystä voitu hyötyä vielä enemmän muotoilemalla kysymyksiä toisella tavalla. Viimeiseen kysymykseen vastasi ainoastaan neljä seitsemästä. Jos kysymys olisi muotoiltu selkeämmäksi tai siinä olisi korostettu perustelujen tärkeyttä, olisi mahdollisesti useampi vastaaja vastannut siihen. Kysymyksiin ei ollut pakollista vastata, vaan ne pystyi ohittamaan halutessaan. Kyselyn asetuksista olisi kuitenkin voinut määrittää, ettei tämä olisi ollut mahdollista. Näin olisimme saaneet enemmän vastauksia myös viimeiseen kysymykseen.

Jos olisimme käyttäneet haastattelua kyselyn sijaan, olisimme voineet kysyä toimintaterapeuteilta tarkentavia kysymyksiä, ja saada sitä kautta mahdollisesti vielä enemmän tietoa halutuista asioista. Kyselyn perusteella voidaan kuitenkin päätellä, että toimintaterapeuteilla, jotka työskentelevät vieraskielisten asiakkaiden kanssa, on paljon tietämystä ja kokemusta puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä ja he myös osaavat soveltaa niitä työssään.

Ryhmään osallistuminen antoi mahdollisuuden havainnoida monikielisessä ryhmässä käytettäviä kommunikointikeinoja ja kokeilla kirjallisuuden ja kyselyn avulla kerättyjä menetelmiä. Havainnointi tuo tietoa todellisuudesta ja on toimiva tiedonkeruumenetelmä tutkittaessa ihmisten toimintaa. Havainnoinnin haasteena voi kuitenkin olla se, että havainnoijan läsnäolo häiritsee tilannetta ja tutkittavien käyttäytyminen muuttuu. Myös havaintojen välitön tallentaminen voi olla haaste ja tutkijan on luotettava muistiinsa kirjatesaan havainnot jälkikäteen. (Hirsjärvi ym. 2010: 213–214.) Koska osallistuimme ryhmän toimintaan ohjaajien roolissa, emme voineet samanaikaisesti kirjata havaintojamme ylös. Toisaalta meillä oli mahdollisuus jakaa havainnot keskenämme ryhmäkerran päätyttyä ja tehdä muistiinpanot sen pohjalta. Lisäksi se, että olimme itse suunnitelleet ja ohjanneet toimintaa, auttoi meitä muistamaan ryhmän tapahtumat melko yksityiskohtaisesti. Koimme, ettei läsnäolomme vaikuttanut merkittävästi ryhmän jäsenten käyttäytymiseen, koska olimme enemmänkin osa ryhmää kuin ulkopuolisten havainnoijien roolissa.

Ryhmän toimintaa havainnoidessamme huomasimme, että positiivinen ja rento ilmapiiri edesauttoi osallistujien kommunikointia ja osallistumista toimintaan. Havaitimme myös, että puhetta tukevat menetelmät ovat toimivia vieraskielisten kanssa kommunikoitaessa,

mutta se, missä tilanteissa ja milloin ne toimivat, on hyvin tilannesidonnaista. Esimerkiksi kuvien käyttö ei ole sujuvaa kaikissa tilanteissa, vaan voi jopa hankaloittaa ohjeiden antamista. Kehon kokonaisvaltainen hyödyntäminen kommunikoinnissa korostui vapaaehtoisten ohjatessa ryhmää, esimerkiksi huomion saamiseksi käytettiin tukiviittomia ja erilaisia äännähdyksiä. Huomasimme myös, että huolellisesti suunniteltu toiminta ja kommunikointimenetelmien harjoittelu ennen ryhmäkertaa helpottivat kommunikointitilanteita. Käyttämämme tiedonkeruumenetelmät, kirjallisuus, kysely ja havainnointi, tukivat toisiaan ja toivat esille samoja asioita. Kyselystä saaduissa vastauksissa tuntui yhdistyvän kirjallisuudesta ja havainnoinnista kerätty tieto. Eri menetelmien avulla kerätty tieto ei myöskään ollut ristiriitaista.

6.2 Opinnäytetyöprosessin ja oppaan arviointia

Kun opas oli lähes valmis, se lähetettiin yhteistyökumppanin edustajalle kommentoitavaksi. Hän piti oppaan ulkoasusta ja oli erityisen tyytyväinen siihen, että olimme keränneet tekstistä tärkeimmät neuvot omiin laatikoihin. Hän koki, että opas oli hyvä ja selkeä kokonaisuus. Tämän palautteen perusteella tavoitteessa luoda oppaasta mahdollisimman selkeä kokonaisuus onnistuttiin. Toisaalta oppaan todellinen toimivuus tulee selviämään vasta, kun sen varsinainen kohderyhmä, ohjaajat, pääsevät käyttämään sitä. Tämän vuoksi olisikin voinut olla hyödyllistä saada opas koekäyttöön opinnäytetyöprosessin loppuvaiheessa. Tällöin sitä olisi voitu kehittää vastaamaan tarkemmin ohjaajien tarpeisiin ja toiveisiin. Tällä hetkellä arviomme oppaan onnistumisesta jää oman pohdintamme ja muilta kuin ohjaajilta saadun palautteen varaan.

Työn rajoituksena voidaan myös nähdä se, että kyselyyn vastasi vain seitsemän toimintaterapeuttia. Toisaalta saamamme vastaukset olivat hyvin samankaltaisia, joten on mahdollista, että vaikka vastauksia olisikin saatu enemmän, olisivat ne silti sisältäneet samoja asioita. Jos resursseja työn tekemiselle olisi ollut enemmän, olisi ollut mielenkiintoista haastatella toimintaterapeuttien lisäksi henkilöitä, jotka ovat työssään erikoistuneet juuri monikielisiin lapsiryhmiin tai jotka esimerkiksi järjestävät koulutuksia vieraskielisten henkilöiden kohtaamisesta. Tämän työn kannalta oli kuitenkin merkittävää saada aiheelle toimintaterapeuttinen näkökulma suuntaamalla kysely juuri toimintaterapeuteille. Olisi ollut myös kiinnostavaa havainnoida vastaanottokeskuksen lastenryhmää useamman kerran. Pääsimme osallistumaan ryhmään vain kaksi kertaa aikataulullisten haasteiden vuoksi.

Koemme, että oppaan etuna on sen monikäyttöisyys. Vaikka se onkin ensisijaisesti tarkoitettu monikielisten lapsiryhmien kanssa työskenteleville, voivat siitä hyötyä myös esimerkiksi vieraskielisten aikuisten tai kehitysvammaisten asiakkaiden kanssa toimivat henkilöt. Suurin osa oppaan neuvoista on sovellettavissa käytettäväksi monenlaisissa tilanteissa, joissa kommunikointi vaatii jonkinasteista tukea onnistuakseen. Täysin saman aiheista opasta ei ole tietävästi julkaistu Suomessa. Tämän vuoksi opinnäytetyön ja sen tuotoksena syntyneen oppaan toteutusta voidaan pitää merkittävänä. Lisäksi aiheen ajankohtaisuus toi tärkeän merkityksen sille, että työ toteutettiin juuri nyt. Vaikka opinnäytetyön avulla ei tuotettu juurikaan uutta tietoa, koottiin siinä yhteen arvokasta materiaalia niille, jotka työskentelevät monikielisten lapsiryhmien kanssa. Suurin osa oppaan sisältämästä tiedosta on löydettävissä muistakin lähteistä, mutta aiheesta kiinnostuneen tiedonhakuja helpottaa kuitenkin se, että oppaassa tieto on koottu samaan paikkaan yhdeksi kokonaisuudeksi.

Tässä opinnäytetyössä huomio on kohdistettu monikielisen ryhmän ohjaamiseen ja kommunikaation tukemisen keinoihin. Jatkotutkimuksessa opasta voitaisiin kehittää käsittelemällä laajemmin kulttuurin vaikutusta kommunikointiin ja pohtia sen vaikutusta ryhmän ohjaamiseen. Oppaassa voitaisiin myös käsitellä niiden maiden kulttuureita, joista Suomeen tulee eniten maahanmuuttajia ja pakolaisia. Tämä voisi auttaa lukijaa ymmärtämään paremmin kommunikaatiossa ilmeneviä kulttuurieroja ja ottamaan ne huomioon kommunikointitilanteessa.

Kyselyyn vastanneet toimintaterapeutit sekä ryhmässä havainnoidut lapset ja ohjaajat pysyivät anonyymeinä koko opinnäytetyöprosessin ajan. Myöskään vastaanottokeskuksen tiedot eivät tulleet missään vaiheessa esille. Yhteistyökumppanin ohjeistuksen mukaisesti tiedotimme SPR:n lastenryhmän vastuuhjaajaa opinnäytetyön tavoitteesta ja syystämme osallistua ryhmään. Vastuuhjaaja välitti tiedon vastaanottokeskuksen työntekijöille. Yhteistyökumppanin mukaan erillisiä lupia vanhemmilta ei tarvittu, koska opinnäytetyötä varten ei haastateltu osallistujia ja he pysyivät anonyymeinä opinnäytetyössä. Lisäksi se, että ryhmän osallistujat vaihtuivat ryhmäkerroittain, teki lupien hankkimisen haastavaksi. Toisaalta, koska havainnointi kohdistui lapsiin, olisi ollut asianmukaista, että heidän huoltajansa olisivat tienneet läsnäolostamme ja hyväksyneet sen. Myöskään lapsille ei selvitetty, miten roolimme ryhmässä erosi muihin ohjaajiin nähden. Tämä olisi kuitenkin käytännössä saattanut osoittautua hyvin vaikeaksi, sillä tämän tasoisen asian esittäminen lapsille ilman yhteistä kieltä olisi ollut lähes mahdotonta.

Toimintaterapian asiakaskuntaan kuuluu henkilöitä, joilla saattaa olla vaikeuksia kommunikoinnissa. Terapeutin tulee kuitenkin pystyä työskentelemään asiakkaiden kanssa ja luomaan heihin yhteys, vaikka vuorovaikutuksessa olisikin puutteita. Vaikeudet kommunikoinnissa voivat johtua esimerkiksi kielenkehityksellisistä haasteista, sairaudesta tai vieraskielisyydestä. Toimintaterapeuteilla on merkittävä rooli toimintaan osallistumisen mahdollistajina. Heillä on myös laaja ymmärrys ympäristön vaikutuksesta ihmisen toimintaan. Tätä kautta kommunikoinnin mahdollistamisen voidaan katsoa olevan osa myös toimintaterapeuttien työtä, vaikka se ei olekaan tyypillisesti toimintaterapian pää tavoitteena. Kommunikointi on merkittävä osa jokaisen ihmisen arkielämää ja se vaikuttaa tämän mahdollisuuksiin olla vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Tämän vuoksi kommunikoinnin tukeminen on tärkeää myös osallistumisen kannalta. Toivomme, että opinnäytetyömme ja sen tuotoksena syntyneen oppaan myötä tietämys toimintaterapian mahdollisuuksista kommunikoinnin tukemisessa kasvaisi.

Lähteet

Ahonen, Karoliina – Kolehmainen, Marja n.d. Vinkkejä monikulttuuriseen kohtaamiseen. Verkkodokumentti. <<http://moninet.rovala.fi/loader.aspx?id=8e05740e-e670-4776-8936-2c1f83bf3eda>>. Luettu 21.10.2016

Aistit vuorovaikutuksessa 2015. Kehitysvammaliitto ry. Papunet. Verkkodokumentti. Päivitetty 3.2.2015. <<http://papunet.net/tietoa/aistit-vuorovaikutuksessa>>. Luettu 5.10.2016.

Christiansen, Charles – Baum, Carolyn 1997. Person-Environment Occupational Performance. A Conceptual Model for Practice. In Christiansen, Charles – Baum, Carolyn (edit.): Occupational Therapy. Enabling, Function and Well-Being. 2. painos. Slack Incorporated: Thorofare. 46–70.

HAASTE-Hanke 2012. Kommunikoinnin tukeminen. Opas. Löytyy verkosta osoitteesta <<http://www.autismisaatio.fi/haastavakayttaytyminen/materiaalipankki/>>. Luettu 21.10.2016.

Hammell, Karen R. 2014. Belonging, occupation, and human well-being: An exploration. Canadian Journal of Occupational Therapy 81(1). 39–50.

Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2009. HOMMA HANSKASSA! Päiväkodin monimuotoisuus rikkautena. Oppaita ja työkirjoja. Verkkodokumentti. <<http://docplayer.fi/5281633-Homma-hanskassa-paivakodin-monimuotoisuus-rikkautena.html>>. Luettu 21.10.2016.

Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 2010. Tutki ja kirjoita. 15.-16. painos. Helsinki: Tammi.

Howe, Margot C. – Schwartzberg, Sharan L. 2001. A Functional Approach to Group Work in Occupational Therapy. 3. painos. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.

Humbert, Tamera – Burket, Allison – Deveney, Rebecca – Kennedy, Katelyn 2011. Occupational therapy practitioners' perspectives regarding international cross-cultural work. Australian Occupational Therapy Journal 58(4). 300–309. Luettu 25.10.2016 sähköisenä versiona osoitteesta: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=206b80ec-b902-476b-8321-24f7fbc1f27e%40session-mgr4008&vid=5&hid=4112> (Vaatii kirjautumisen).

Huuhtanen, Kristina 2012a. Kommunikointi. Teoksessa Huuhtanen, Kristina (toim.): Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Kehitysvammaliitto ry. Helsinki: Opike. 11–25.

Huuhtanen, Kristina 2012b. Avusteinen kommunikointi. Teoksessa Huuhtanen Kristina (toim.): Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Kehitysvammaliitto ry. Helsinki: Opike. 48–83.

Huuhtanen, Kristina 2012c. Ei-avusteinen kommunikointi. Teoksessa Huuhtanen Kristina (toim.): Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Kehitysvammaliitto ry. Helsinki: Opike. 26–47.

Jansson-Verkasalo, Eira – Söderholm, Sinikka 2009. Terapeuttisuus kommunikaatiohäiriöisten kuntoutuksessa. Teoksessa Launonen, Kaisa – Korpijaakko-Huuhka, Anna-Maija (toim.): Kommunikoinnin häiriöt. Syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. 7. painos, Helsinki: Yliopistopaino. 254–272.

Kartio, Johanna 2010. Miten puhua selkoieltä? Teoksessa Kartio, Johanna (toim.): Selkokieli ja vuorovaikutus. Kehitysvammaliitto ry. Helsinki: Opike.

Kehitysvammaliitto 2007. Opas kommunikoinnin mahdollisuuksiin. Tikoteekki. Verkkodokumentti. <http://papunet.net/tietoa/fileadmin/muut/Esitteet/opas_kommunikoinnin_mahdollisuuksiin_2008.pdf>. Luettu 21.10.2016.

Kuvat kommunikoinnissa 2014. Tikoteekki. Helsinki: Kehitysvammaliiton opas. Saatavilla myös sähköisesti osoitteessa: <http://papunet.net/sites/papunet.net/files/materiaalia/Julkaisut/kuvat_kommunikoinnissa_2014.pdf>. Luettu 4.10.2016.

Launonen, Kaisa – Korpijaakko-Huuhka, Anna-Maija (toim.) 2009. Kommunikoinnin häiriöt. Syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Johdanto. 7. painos, Helsinki: Yliopistopaino.

Law, Mary – Cooper, Barbara – Strong, Susan – Stewart, Debra – Rigby, Patricia – Letts, Lori 1996. The Person-Environment-Occupation Model: A transactive approach to occupational performance. *Canadian Journal of Occupational Therapy* 63 (1). 9–23.

Law, Mary – Petrenchik, Terry – Ziviani, Jenny – King, Gillian 2006. Participation of Children in School and Community. In Rodger, Sylvia – Ziviani, Jenny (edit.): *Occupational Therapy With Children. Understanding Children's Occupations and Enabling Participation*. Oxford: Blackwell Publishing. 67–90.

Leskelä, Leealaura – Virtanen, Hannu 2006. Selkokielen ABC. Teoksessa Leskelä, Leealaura, Virtanen, Hannu (toim.): *Toisin sanoen. Selkokielen teoriaa ja käytäntöä*. Helsinki: Opike. 7-14.

Leskelä, Leealaura 2006. Häirittekö mää täs ny teiän keskusteluu? Teoksessa Leskelä, Leealaura – Virtanen, Hannu (toim.): *Toisin sanoen. Selkokielen teoriaa ja käytäntöä*. Oppimateriaalikeskus OPIKE. Helsinki: Gummerrus Kirjapaino Oy. 37–60.

Maahanmuuttovirasto 2016. Vastaanottotilastot. Verkkodokumentti. <http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot/vastaanottotilastot>. Luettu 1.11.2016.

Nilsson, Ingeborg – Townsend, Elizabeth 2014. Occupational Justice - Bridging theory and practice. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy* 21. 64–70.

Nopea piirrosviestintä 2015. Papunet. Kehitysvammaliitto ry. Verkkodokumentti. Päivitetty 4.2.2015. <<http://papunet.net/tietoa/nopea-piirrosviestinta>>. Luettu 6.10.2016.

Parham, Diane L. 2008. Play and Occupational Therapy. In Parham, Diane L. – Fazio, Linda S. (edit.): *Play in Occupational Therapy for Children*. 2. edition. Missouri: Mosby Elsevier. 3–39.

Peltola, Ulla – Metso, Laura 2008. Maahanmuuttajien kuntoutumisen ja työllistymisen tukeminen Helsingissä. Verkkodokumentti. <https://kuntoutussaatio.fi/files/162/Maahanmuuttajien_kuntoutumisen_ja_tyollistymisen_tukeminen_Helsingissa.pdf>. Helsinki: Kuntoutussäätiö. Luettu 1.11.2016.

Pollari, Jorma – Koppinen, Marja-Leena 2011. Maahanmuuttajan kohtaaminen ja opettaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Punainen Risti n.d. Mikä on Suomen Punainen Risti? Verkkodokumentti. <<https://www.punainenristi.fi/tutustu-punaiseen-ristiin/suomen-punainen-risti>>. Luettu 11.10.2016.

Riegel, Sara Kate – Eglseider, Kate 2009. Occupational Justice as a Quality Indicator for Occupational Therapy Services. *Occupational Therapy in Health Care* 23 (4). 288–301.

Rigby, Patty – Rodger, Sylvia 2006. Developing as a Player. Teoksessa Rodger, Sylvia – Ziviani, Jenny (toim.): *Occupational Therapy With Children. Understanding Children's Occupations and Enabling Participation*. Oxford: Blackwell Publishing. 177–199.

Räty, Minttu 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Tampere: Tammi.

Savolainen, Irina 2012. Kosketus tuo laatua kommunikointiin. Käytännön kokemuksia AAC-keinojen käytöstä. Teoksessa Huuhtanen Kristiina (toim.): *Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointikeinot Suomessa*. Kehitysvammaliitto. Helsinki: Opike. 132–134.

Stadnyk, Robin – Townsend, Elizabeth – Wilcock, Ann 2010. Occupational justice. Teoksessa Christiansen, Charles – Townsend Elizabeth (edit.): *Introduction to Occupation. The Art and Science of Living*. 2. painos. Upper Saddle River: Prentice Hall. 329–358.

Toimintaterapeuttiliitto n.d. Jäsenyys. Verkkodokumentti. <<http://www.toimintaterapeuttiliitto.fi/>>. Luettu 5.10.2016.

Tukiviittomat kommunikoinnissa 2016. Kehitysvammaliitto ry. Papunet. Verkkodokumentti. Päivitetty 29.3.2016. <<http://papunet.net/tietoa/tukiviittomat-kommunikoinnissa>>. Luettu 5.10.2016

Unicef 2016. Pakenevat lapset. Verkkodokumentti. <<https://www.unicef.fi/unicef/tyomme-paakohteet/hataapu/pakenevat-lapset/>>. Luettu 1.11.2016.

Unicef n.d. Verkkodokumentti. <<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>>. Luettu 17.10.2016.

Viittominen vahvistaa puhetta 2015. Kehitysvammaliitto ry. Papunet. Verkkodokumentti. Päivitetty 3.2.2015. <<http://papunet.net/tietoa/viittominen-vahvistaa-puhetta>>. Luettu 5.10.2016.

Vilka, Hanna n.d. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Verkkodokumentti. <<http://hanna.vilka.fi/wp-content/uploads/2014/02/Tutki-ja-mittaa.pdf>>. Luettu 5.10.2016.

Vuorovaikutus ja kommunikointi 2015. Kehitysvammaliitto ry. Papunet. Verkkodokumentti. Päivitetty 29.1.2015. <<http://papunet.net/tietoa/vuorovaikutus-ja-kommunikointi>>. Luettu 4.10.2016.

Ziviani, Jenny – Rodger, Sylvia 2006. Environmental Influences On Childrens' Participation. In Rodger, Sylvia – Ziviani, Jenny (edit): Occupational Therapy With Children. Understanding Children's Occupations and Enabling Participation. Oxford: Blackwell Publishing. 41–66.

Överlund, Johanna 2009. Puhe ja kieli kehittyvät vuorovaikutuksessa. Teoksessa Launonen, Kaisa – Korpjaakko-Huuhka, Anna-Maija (toim.): Kommunikoinnin häiriöt. Syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. 7. painos, Helsinki: Yliopistopaino. 20–38.

Kyselylomake ja saatekirje toimintaterapeuteille

Saatekirje

Hei toimintaterapeutti!

Työskenteletkö ohjaajana monikielisessä ryhmässä tai onko sinulla asiakkaita, jotka eivät puhu suomea?

Teemme opinnäytetyötä monikielisen lapsiryhmän ohjaamisesta. Tavoitteenamme on etsiä ja kokeilla konkreettisia kommunikointia tukevia keinoja, joiden avulla ohjata monikielistä ryhmää ja luoda aiheesta opas. Opinnäytetyömme toteutuu yhteistyössä Suomen Punaisen Ristin ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton Terhokerho- hankkeen kanssa.

Ohessa linkki kyselyyn, jonka avulla toivomme saavamme toimintaterapeuteilta käytännön esimerkkejä keinoista helpottaa kommunikointia asiakastilanteissa, joissa yhteistä kieltä ei ole.

Kysely sisältää 4 avointa kysymystä. Toivomme saavamme vastauksia mahdollisimman pian, mutta kysely on avoinna syyskuun 11. päivään saakka.

<https://fi.surveymonkey.com/r/55YLS68>

Kiitos kaikille vastaajille jo etukäteen!

Ystävällisin terveisin

Toimintaterapeuttiopiskelijat Saana Korpela ja Anni Nyysölä

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Toimintaterapian ko.

saana.korpela@metropolia.fi, 040*****

anni.nyysola@metropolia.fi, 040*****

Opinnäytetyön ohjaaja: Tuula Uutela, toimintaterapian lehtori

Nettikysely: Vinkkejä vieraskielisen asiakkaan kohtaamiseen

Olemme toimintaterapeuttipiskelijät Saana ja Anni Metropolia Ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä, jonka tavoitteena on etsiä ja kokeilla konkreettisia keinoja tukea kommunikointia monikielisessä ryhmässä. Näistä keinoista kokoamme oppaan, jonka tarkoituksena on helpottaa ryhmänohjaajan työtä.

Toivomme saavamme vastauksia toimintaterapeuteilta, jotka työskentelevät vieraskielisten yksilöasiakkaiden tai monikielisten ryhmien parissa. Kysely on avoinna 11.9.2016 saakka.

Käsitlemme saamamme vastaukset luottamuksellisesti ja nimettöminä. Opinnäytetyömme on tarkoitus valmistua marraskuussa 2016. Valmis opinnäytetyö tulee olemaan luettavissa verkkosivustolla www.theseus.fi ja opas tullaan julkaisemaan Koko Suomi leikkii- hankkeen nettisivuilla.

1. Millaisten asiakkaiden/asiakasryhmien kanssa käytät kommunikointia tukevia keinoja?
2. Millaisia puhetta tukevia kommunikaatiomenetelmiä käytät helpottaaksesi työskentelyä vieraskielisen asiakkaan/asiakkaiden kanssa?
3. Kuinka mukautat omaa toimintaasi (elekieli, puhetyyli yms.) vieraskielisen asiakkaan/asiakkaiden kanssa?
4. Mitä konkreettisia toimintoja (pelit, leikit yms.) suosittelisit käytettäväksi monikielisessä lapsiryhmässä? Mitä tarkoitusta varten käytät juuri näitä toimintoja?

Kiitos vastauksistasi!

Monikielisen lapsiryhmän ohjaaminen

Vinkkejä ohjaajille

© Leena Koskela, Suomen Punainen Risti

LUKIJALLE

Suomessa pääsee yhä useammin kohtaamaan eri kulttuureista tulevia ihmisiä. Osa maahanmuuttajista tulee opiskelemaan, osa rakkauden perässä ja toiset työn vuoksi. Osa heistä on pakolaisia. Unicefin mukaan puolet maailman 60 miljoonasta pakolaisesta on lapsia ja tilastot osoittavat, että Suomen vastaanottokeskukset asuttivat vuoden 2015 lopussa 2500 lasta. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa vaaditaan, että lasta tulee kohdella lapsena ja hän on oikeutettu leikkiin tilanteesta riippumatta. Osallistumalla arjen toimintoihin lapsi kehittää taitojaan, sitoutuu yhteistyöhön muiden kanssa, oppii ilmaisemaan itseään, löytää merkityksiä ja edistää terveyttään.

Kansainvälistymisen myötä vieraskielisten lasten määrä myös erilaisissa lapsiryhmissä on kasvanut. Vieraskielisen lapsen kanssa työskentely saattaa aiheuttaa ohjaajalle samankaltaisia haasteita, kuin työskentely lapsen kanssa, jolla on jokin kielellinen vaikeus. Ryhmän ohjaamista ei tarvitse jättää pelkän puheen varaan. Oppaan tarkoituksena on tarjota työvälineitä, joiden avulla voidaan helpottaa monikielisen lapsiryhmän ohjaamista ja mahdollistaa ryhmän jäsenten osallistuminen toimintaan. Oppaassa on esitelty menetelmiä ja vinkkejä, joilla voidaan vahvistaa sanallista viestintää ja luoda yhteys ryhmäläisiin, vaikka yhteistä kieltä ei olisikaan. Vinkeistä voi valita itselleen ja tilanteeseen sopivat, joiden avulla kommunikoinnista ja ryhmän ohjaamisesta tulisi mielekästä ja sujuvaa. Kannattaa kuitenkin kokeilla erilaisia keinoja rohkeasti ja poistua hetkeksi omalta mukavuusalueelta!

Oppaan materiaali on koottu hyödyntäen kirjallisuutta, tekemällä toimintaterapeuteille kysely, sekä osallistumalla vastaanottokeskuksessa toimivaan lasten ryhmään. Opas on tehty yhteistyössä Suomen Punaisen Ristin Helsingin ja Uudenmaan piirin kanssa. Opas on kahden toimintaterapeuttipiskelijän (Metropolia AMK) opinnäytetyön tuotos. Opinnäytetyö löytyy Theseuksesta nimellä Monikielisen lapsiryhmän ohjaaminen - Opas kommunikoinnin tueksi.

Antoisia lukuhetkiä ja onnea ryhmän ohjaamiseen!

Terveisin tekijät,

Anni Nyssölä ja Saana Korpela,
Helsingissä 2016

SISÄLLYSLUETTELO

KOMMUNIKOINTI JA VIERASKIELISEN KOHTAAMINEN	1
PUHETTA TUKEVAT KOMMUNIKOINTIMENETELMÄT	2
KUVAKOMMUNIKOINTI	2
TUKIVIITTOMAT	3
PUHETAPA JA SELKOKIELI	4
ILMEET JA ÄÄNI	5
KOMMUNIKOINTIA KOKO KEHOLLA	6
VALMISTAUTUMINEN ETUKÄTEEN	7
ASENNE RATKAISEE	8
VINKKEJÄ RYHMÄN JÄRJESTELYIHIN	10
Muuta materiaalia	12

KOMMUNIKOINTI JA VIERASKIELISEN KOHTAAMINEN

Kommunikointi on vastavuoroista toimintaa, jossa kumpikin osapuoli toimii sekä viestin lähettäjänä että vastaanottajana. Kommunikointiin sisältyy niin tiedostettuja kuin tiedostamattomia viestejä. Usein tiedostamattomia viestejä ovat niin sanotut sanattomat eli nonverbaaliset viestintäkeinot. Näitä voivat olla eleet, ilmeet, katse, kehon asennot ja etäisyys keskustelukumppaniin. Vaikka kommunikoinnin keinot voivatkin vaihdella, kommunikoi jokainen ihminen jollain tavalla. Merkittävää on se, kykeneekö ympäristö tulkitsemaan näitä erilaisia tapoja. Toisen osapuolen haasteet kommunikoinnissa on siis kummankin yhteinen haaste.

Kulttuurien välisessä vuorovaikutuksessa korostuu sekä herkkyyden ja tietoisuuden taidot että halu toimia kulttuurien kohtaamistilanteissa. Tätä opetellessa tärkeintä on huomioida ihmisen ja kulttuurin kohtaaminen, kunnioitus ja me-ne -asetelman murtaminen. Kun ryhmässä ymmärretään erilaisuutta, on turvallisuuden tunteen syntyminen helpompaa. Vuorovaikutustilanteessa sanallinen asiasisältö ei ole ainut asia, joka vaikuttaa viestin tulkintaan. Siihen vaikuttavat myös se, kuinka asia esitetään ja millaista äänenpainoa tai äänenvoimakkuutta käytetään. Eri kulttuurien välillä äänneet, puheen rytmi ja tauottelu sekä erilaiset käsimerkit vaihtelevat. Myös etäisyys keskustelukumppaniin ja kosketuksen määrä keskusteltaessa vaihtelee. Lisäksi kulttuuri määrittelee sen, mistä asioista on milloinkin sopivaa puhua.

Ihmisten välinen kommunikaatio saattaa olla hankalaa yhteisestä taustasta ja kielestä huolimatta. Viestinnässä onkin kyse juuri ymmärtämisestä. Kulttuurien kohtaamisessa erityisen tärkeää on halu ymmärtää ja tulla ymmärretyksi. Tällöin mahdollistetaan viestintä kielivaikeuksista ja kulttuurieroista huolimatta. Kulttuurien välisessä kommunikaatitilanteessa on hyvä pyrkiä selkeään viestintään. Myös oheisviestintä, kuten hymy, auttaa usein, mutta liioittelua kannattaa välttää. Epäselvyydet hoituvat kysymällä ja oma viesti kannattaa esittää toisella tavalla, jos tuntuu, ettei toinen ole sitä ymmärtänyt. On hyvää pitää mielessä, ettei maahanmuuttaja käytä suomea äidinkielenään, joten erilaisista tavoista esittää asioita ei kannata ärsyntyä.

PUHETTA TUKEVAT KOMMUNIKOINTIMENETELMÄT

KUVAKOMMUNIKOINTI

Kuten puhutulla kielellä, myös kuvilla voidaan hakea huomiota, ilmaista tarpeita, tahtoa ja tunteita, keskustella, sekä kysyä tai pyytää jotakin. Kuvakommunikaatiossa käytettävät kuvat voivat olla valokuvia, lehtikuvia, piirrettyjä kuvia tai valmiita kuvakortteja. Kuvat voivat olla irrallisia tai ne voivat olla osa kuvataulua tai kuvakansiota. Kuvia voidaan käyttää apuna esimerkiksi ryhmäkerran toimintojen jäsentämisessä ja ryhmän sääntöjä kerrattaessa.

Kuva 1. Piirtää -kuvasyntä.
(Papunet 2016)

Kuvien lisäksi erilaisten esineiden käyttö voi helpottaa kommunikointia, kun yhteistä kieltä ei ole. Esimerkiksi ohjeita annettaessa esineitä voidaan hyödyntää konkretisoimaan ryhmäläisille, mitä tullaan tekemään ja millaisilla välineillä. Jos vuorovaikutustilanteessa sopivia kuvia ei löydy, voidaan haluttu viesti myös piirtää toiminnan aikana. Myös lapsi voi jakaa ajatuksiaan, kokemuksiaan ja tunteitaan piirtämällä.

Vinkit

- Suunnittele toiminnan ohjaaminen etukäteen. Mieti mitkä asiat kannattaa esittää kuvin ja tulosta kuvat valmiiksi (esim. Papunetistä).
- Esineillä voit konkretisoida toiminnan vaiheita, esimerkiksi askartelutilanteessa.
- Valitse selkeitä, kuvaavia ja helposti ymmärrettäviä kuvia.
- Pidä kuvat esillä koko toiminnan ajan. Näin lapset pystyvät palaamaan toiminnan vaiheisiin esimerkiksi kesken askartelun.
- Voit myös piirtää puuttuvat kuvat itse, joko etukäteen tai ohjaustilanteessa käyttäen nopeaa piirrostekniikkaa.
- Myös lapset voivat jakaa ajatuksiaan piirtämällä.

TUKIVIITTOMAT

Tukiviittomat ovat yleinen kommunikaatiokeino erilaisissa puheen- ja kielenkehityksen häiriöissä, mutta myös vieraskielisyys voi olla syynä niiden väliaikaiselle tarpeelle. Tukiviittominen tarkoittaa puheen tukemista viittomakielisillä viittomamerkeillä niin, että vain viestin keskeisimmät asiat, avainsanat, viitotaan. Samanaikainen puhuminen ja viittominen tekee puheviestin ymmärtämisestä helpompaa, koska puhuttua viestiä vahvistetaan näköhavainnolla. Tukiviittomien opettelu kirjoista voi olla hankalaa, mutta viittomakuvat (ks. kuvat 2 ja 4) voivat toimia muistin tukena esimerkiksi toiminnan aikana. Viittomien opettelussa kannattaa hyödyntää Internetistä löytyviä sivustoja, jotka sisältävät viittomavideoita. Tukiviittomia on mahdollista opiskella myös erilaisilla kursseilla.

Tukiviittomat ovat usein hyvin kuvaavia ja universaaleja. Niitä on helppo ymmärtää, vaikka ne eivät olisikaan entuudestaan tuttuja. Esimerkiksi viittomat "tule tänne" ja "ollaan hiljaa" ymmärretään todennäköisesti suurimmassa osassa maailmaa.

Kuva 2. Kuunnella -tukiviittoma.
(Papunet 2016)

Vinkit

- Viito vain avainsanat.
- Muista käyttää puhetta viittomien aikana.
- Käytä viittomakuvia muistin tukena.
- Hyödynnä harjoittelussa Internetistä löytyviä viittomavideoita (esim. Suvi - verkkosanakirja).
- Voit hyödyntää tukiviittomia esimerkiksi lauluissa ja loruissa.

PUHETAPA JA SELKOKIELI

Omaa puhetapaansa mukauttamalla ohjaaja voi huomattavasti helpottaa kommunikointia vieraskielisen henkilön kanssa. Selkokieli voi toimia apuna vuorovaikutustilanteessa. Se on kehitetty henkilöille, joille yleiskielen lukeminen ja/tai ymmärtäminen on vaikeaa. Käyttäjiä voivat olla esimerkiksi henkilöt, jotka kuuluvat eri vammaisryhmiin, tai joilla on vaikeatasoinen lukemis- ja kirjoittamisen vaikeus sekä vanhukset ja henkilöt joiden äidinkieli ei ole suomi. Osa maahanmuuttajista hyötyy selkokielestä lähinnä suomenkielenopiskelunsa alkuvaiheessa, toisilla selkokielen merkitys taas korostuu. Selkokielen tarkoitus on tehdä kielen ymmärtämisestä helpompaa.

Vinkit:

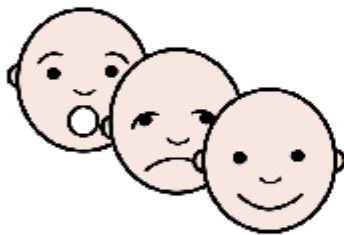
- Käytä puhekielestä peräisin olevaa, tuttua ja yleistä sanastoa.
- Selitä vieraat sanat ja ilmaukset.
- Suosi lyhyitä ja yksinkertaisia ilmauksia.
- Pidä puhetahti rauhallisena ja tauota puhetta sopivasti.
- Toista vaikeuksia tuottava sana tai ilmaus tai käytä kiertoilmaisua.
- Sovita kieli keskustelukumppanisi ikä- ja kehitystasoon.
- Kysy ja tarkista, jos et ymmärrä, mitä toinen on tarkoittanut.
- Kerro, jos uskot tulleesi väärinymmärretyksi.
- Tue heikommin kommunikoivan henkilön keskustelunaloituksia ja rohkaise häntä kommunikoimaan vaikeuksista huolimatta.
- Katsekontakti ja tilanteen rauhoittaminen edesauttavat keskustelutilannetta.
- Mukauta äänensävyäsi kertomasi asian sisältöön.
- Käytä tilanteen vaatimaa äänenvoimakkuutta.

ILMEET JA ÄÄNI

Iloiseen sävyyn puhuminen auttaa lasta motivoitumaan ja osallistumaan toimintaan. Ohjaajan rooli positiivisen ilmapiirin luomisessa on merkittävä. Puhuttu viesti on helpompi ymmärtää, kun sen sanoo katsekontaktissa kuulijaan. Osoittamalla kiinnostuksen lapsen mielenkiinnonkohteisiin ohjaaja voi saada yhteyden häneen.

Kommunikoidessa vieraskielisen henkilön kanssa, sanaton viestintä on yhtä tärkeää, kuin puhuttu viestintä. Ilmeillä voi viestittää toiselle hyväksyntää, kannustusta ja tunnetiloja. Hymy herättää turvallisuuden tunteen ja luo yhteyden toiseen ihmiseen. Myös viestin ymmärtämisen kannalta ilmeellä on suuri merkitys. Jos esimerkiksi hymyilee kieltäessään lasta piirtämästä liitutaalulle, lapsi ei luultavasti ota kieltä tosissaan tai edes ymmärrä sen merkitystä.

Kun ohjattava lapsiryhmä on suuri, korostuu koko kehon käytön tarpeellisuus huomion saamisessa. Kun toivoo saavansa lasten huomion kesken toiminnan, voi tehdä äänimerkin. Tällöin ryhmäläisten huomio kiinnittyy siihen ja heidän tarkkaavaisuutensa kohdistuu äänimerkin tekijään. Äänimerkkejä voidaan käyttää myös muissa tilanteissa, esimerkiksi ilmoitettaessa toiminnan päättymisestä. Äänimerkkeinä voidaan käyttää muun muassa taputusta, vihellystä, pilliin puhaltamista tai omalla äänellä tehtyä ääntä.

Kuva 3. Tunteet -kuvasymboli.
(Papunet 2016)

Vinkit:

- Puhu positiiviseen sävyyn ja pyri luomaan positiivinen ilmapiiri.
- Ota katsekontakti kuulijaan.
- Hymyile mahdollisimman usein ja paljon; se luo turvallisuuden tunnetta ja positiivista ilmapiiriä.
- Vahvista sanomaasi siihen sopivilla ilmeillä.
- Havainnoi ja huomaa lapsen kommunikaatioaloitteet ja vastaa niihin.
- Saadaksesi huomion voit käyttää äänimerkkiä.
- Voit hyödyntää äänimerkkiä myös toiminnan vaiheiden päättämässä tai siirtymätilanteissa.

KOMMUNIKOINTIA KOKO KEHOLLA

Huomion herättämiseen voidaan käyttää myös muita keinoja kuin äänimerkkiä. Ryhmässä voi esimerkiksi sopia, että kun joku ohjaajista nostaa **kädet ilmaan**, kaikkien osallistujien tulee toistaa perässä ja hiljentyä. Tästä voi kehittyä ryhmässä **hauska leikki**, johon ryhmän pienimmätkin osallistajat lähtevät innokkaasti mukaan.

Ryhmää ohjatessa on hyvä näyttää omalla toiminnallaan **mallia**, demonstroida, mitä tehdään ja miten. Tässä kannattaa hyödyntää toiminnassa käytettäviä työvälineitä. Esimerkiksi käydessä pelin sääntöjä läpi on hyvä näyttää ryhmäläisille, miten peliä pelataan ja samalla suullisesti selittää pelin kulkua. Kun yhteistä kieltä ei ole, mallia katsomalla lapsi voi oppia uusia toimintoja ja saada samalla sanallisia merkityksiä esineille ja asioille.

Kosketuksella voidaan luoda yhteyden toiseen, vaikka yhteistä kieltä ei olisi. Hellällä kosketuksella voidaan viestiä hyväksyntää, luoda lapselle turvallisuuden tunne, lohduttaa ja osoittaa, että välittää. Kosketuksella voi myös kiinnittää toisen huomio haluttuun asiaan. Ryhmässä voidaan myös sopia yhteisiä **kosketusmerkkejä**. Tällöin tietyille asioille, kuten "minulla on asiaa", sovitaan jokin tietynlainen kosketus. Osa ihmisistä ei kuitenkaan pidä siitä, että heitä kosketetaan. On siis hyvä tarkkailla ryhmäläisten reaktioita ja toimia sen mukaan.

Ihmisiällä on kaikilla yksilöllinen tapa käyttää **eleitä** puheen rinnalla. Eleiden käyttö on hyvin luonnollinen tapa kommunikoida, kun yhteistä kieltä ei ole. Eleet, kuten nyökkäykset, päänpudistukset ja kehon liikkeet ilmaisevat tunteita ja niiden avulla voi viestiä toiselle hyväksyntää. Kun yhteistä kieltä ei ole, eleitä on hyvä korostaa ja selkeyttää kommunikointitilanteessa.

Vinkit:

- Hyödynnä leikkisyyttä lasten kanssa kommunikoidessa.
- Kosketuksella voit vahvistaa viestiäsi ja herättää keskustelukumppanisi huomion.
- Elehdi selkeästi ja vahvista puhuttua viestiä eleiden avulla.
- Käytä demonstrointia puheen tukena ja hyödynnä mahdollisuuden mukaan toiminnassa käytettäviä työvälineitä.

VALMISTAUTUMINEN ETUKÄTEEN

Huolellisesti suunnitellulla toiminnalla on suuri merkitys lastenryhmän ohjaajan työn kannalta. Lapsiryhmässä kaikki ei mene aina suunnitelmien mukaan. Ohjaaminen on huomattavasti helpompaa, jos itselle ja muille on selvää, mitä on tarkoitus tehdä ja millainen on ryhmäkerran rakenne. Tällöin toimintaa on helpompi soveltaa tilanteen mukaan niin, että se kaikesta huolimatta onnistuu ja on kaikille mielekästä. Tarkkaan suunniteltu tilanne on myös helpompi palauttaa takaisin suunnitelman mukaiseksi, jos tilanne jostain syystä lähtee rönsyilemään. Huolellisesti tehty suunnitelma antaa itsevarmuutta toimia, vaikka tilanne olisikin uudenvuodenlainen.

Jos vieraskielisten henkilöiden kanssa työskentely on uutta, kannattaa mahdollisia kommunikaatiotilanteita pohtia ja harjoitella etukäteen. Millaisia tilanteita voi tulla eteeni? Kuinka niissä toimin ja miten helpottaisin molemminpuolista ymmärtämistä? Puhetta tukevia menetelmiä, kuten kuvien käyttöä ja selkokieltä voi harjoitella ennen ryhmää. On hyvä miettiä etukäteen, kuinka kertoa esimerkiksi askarteluohjeet niin, että mahdollisimman moni ne ymmärtäisi. Kaikkia menetelmiä ei tarvitse yrittää mahduttaa yhteen tilanteeseen. Niitä valitessaan kannattaa miettiä, minkä käyttö tuntuu luontevalta juuri itselle, ja mikä sopii tilanteeseen.

Jos ryhmässä käy toistuvasti lapsia tietyistä maista, voi olla syytä tutustua kyseisiin kulttuureihin. Lapsen kielellä voi myös halutessaan opetella pari sanaa. Tämä saa lapsen tuntemaan itsensä arvostetuksi ja tervetulleeksi. Vaikka ryhmän pääkielenä olisikin suomi, voi englanninkielisiä sanoja käyttää puheensa tukena haastavissa tilanteissa englantia osaavien lasten kanssa. Suomen kielen käyttämiselle on toki perusteensa, mutta tärkeämpää on kuitenkin, että kaikilla on mahdollisuus kommunikoida.

Vinkit:

- Suunnittele toiminta huolellisesti.
- Harjoittele kommunikaatiotilanteita etukäteen, kokeile esimerkiksi kuvien käyttöä.
- Opettele muutama sana ryhmäläisten kielellä/kielillä, jos mahdollista.

ASENNE RATKAISEE

Omaan asenteeseen ja olemukseen on syytä kiinnittää huomiota, kun toimitaan vieraskielisen ryhmän kanssa. Jo sillä, että aidosti haluaa kommunikoida ja on valmis yrittämään haasteista huolimatta, pääsee pitkälle. Tilanteisiin on hyvä suhtautua ennakkoluulottomasti ja kärsivällisesti. Joskus ohjaamis- ja muut vuorovaikutustilanteet saattavat tuoda eteen yllättäviäkin haasteita, mutta ne usein ratkeavat, kunhan pysyy rauhallisena.

Kuten mitä tahansa lapsiryhmää ohjatessa, myös monikielisen ryhmän kanssa tarvitaan kärsivällisyyttä. Suunnitelmat voivat muuttua, joten pipoa kannattaa löysätä heti alkuun. Tilanteessa, jossa kaikki eivät ymmärrä toisiaan on melko todennäköistä, etteivät kaikki myöskään ymmärrä annettuja ohjeita samalla tavalla. Myös huomion saaminen saattaa vaatia useita yrityksiä ja erilaisia keinoja, mutta positiivisella asenteella ja sinnikkyuden avulla se useimmiten onnistuu.

Ohjaajan on tärkeä antaa lapselle aikaa ymmärtää kuulemaansa ja miettiä vastausta rauhassa. Kaikilla ryhmän jäsenillä tulee olla mahdollisuus kommunikointiin ja kaikille tulee antaa tilaa. Lapset saattavat innostuessaan puhua toistensa päälle ja unohtaa oman vuoronsa odottamisen. Tämän vuoksi ohjaajan rooli tilan antamisessa ja jokaisen huomioon ottamisessa on ensiarvoisen tärkeää.

Positiivisella asenteella ohjaaja voi luoda ryhmään kannustavan ja turvallisen ilmapiirin. On tärkeää kannustaa lapsia osallistumaan ja kokeilemaan toimintoja ja korostaa, että he voivat milloin tahansa kysyä ja saada apua. Kannustamalla ohjaaja voi vahvistaa lasten itseluottamusta ja mahdollistaa heille onnistumisen kokemuksia. Kannustuksen lisäksi positiivinen palaute on tärkeää. Elekieltä ja ilmeitä on hyvä hyödyntää annettaessa palautetta. Positiivinen palaute on helpompi ymmärtää, kun se annetaan useaa keinoa hyödyntäen: esimerkiksi hymy, taputus ja "hienoa!"-huudahdus. Kun lapsi saa tekemisestään

Kuva 4. Hienoa -tukivoittoma.
(Papunet 2016)

positiivista palautetta, hänen motivaationsa toimintaa kohtaan kasvaa ja hän uskaltaa kokeilla uusia asioita. Ihmisten kokemat tunteet rakentavat suhteen ympäristöön ja positiivinen ilmapiiri myös rohkaisee ryhmän jäseniä kommunikointiin.

Vinkit:

- Kiinnitä huomiota omaan asenteeseesi.
- Suhtaudu tilanteisiin ennakkoluulottomasti ja ole kärsivällinen.
- Koeta pysyä rauhallisena yllättävissäkin tilanteissa.
- Anna ryhmäläisille aikaa ymmärtää kuulemansa.
- Pyri luomaan positiivinen ilmapiiri.

VINKKEJÄ RYHMÄN JÄRJESTELYIHIN

Monikielisen ryhmän ohjaaminen voi olla ohjaajalle kielieroista johtuen haastavaa. Alla on kuvattuna muutamia vinkkejä, joiden avulla ohjaajan on mahdollista helpottaa ryhmän toimintaa. Tätä kautta myös ryhmän ohjaaminen helpottuu, jolloin ohjaaja voi kiinnittää enemmän huomiota kommunikaation tukemiseen.

Ympäristön muokkaamisella voi helpottaa ja rauhoittaa ryhmätilanteita. Ennen ryhmäkerran alkua kannattaa tilaa järjestää siten, että siellä olisi mahdollisimman vähän ylimääräisiä esineitä, kuten leluja, joihin lasten huomio saattaisi kiinnittyä. Myös taustamelu on hyvä sulkea pois mahdollisuuksien mukaan. Näin lasten on helpompi keskittyä ohjattuun toimintaan. Jos ryhmäläisiä on paljon ja ohjaajia riittävästi, voidaan ryhmä tarvittaessa jakaa kahtia. Jaon voi tehdä joko ikätason mukaan tai sen perusteella, mitä kukin lapsi haluaa tehdä. Pienemmissä ryhmissä kommunikointi on helpompaa ja kaikki osallistujat tulevat varmemmin kuulluksi. Toisaalta keräämällä nuoremmat lapset, jotka eivät vielä jaksaa keskittyä suunniteltuun toimintaan, omaksi leikkiryhmäkseen, voidaan mahdollistaa myös toimintaan keskittyminen vanhemmille lapsille.

Jotta ryhmään osallistuminen olisi kaikille mahdollisimman miellyttävää, on hyvä alussa käydä läpi ryhmän perussääntöjä ja kyseisen ryhmäkerran sisältö. Tässä kannattaa hyödyntää kuvakortteja. Kuvilla voidaan käydä läpi esimerkiksi säännöt "kuunnellaan, kun ohjaaja puhuu" tai "ei saa ottaa tavaraa toisen kädestä". Leikin tai muun toiminnan aikana voidaan käyttää kuvataulua, josta lapset pystyvät seuraamaan sen etenemistä. Kuvataulu on hyvä pitää esillä koko leikin ajan, jotta siihen olisi helppo palata tarvittaessa. Jos ryhmä järjestetään vastaanottokeskuksessa, voidaan siitä ilmoittaa esimerkiksi "mainosjulistella" paikassa, jossa mahdollisimman moni sen näkisi. Kun ryhmäläiset ja

Kuva 5. Leikkiä -kuvasympöli. (Papunet 2016)

heidän vanhempansa tietävät kerhosta etukäteen, on osallistujia helpompi saada kokoon. Usein lapsiryhmissä on runsaasti vipinää ja tilanteiden rauhoittaminen voi tuntua hankalalta. Kartongista askarrellujen liikennevalojen käyttö voi auttaa ohjaajaa tässä pulmassa. Kun ohjaaja näyttää vihreää korttia, lapset saavat toimia vapaasti, keltaisella pitää rauhoittua ja punaisen aikana pysähtyä. Lapsi kokee liikennevalojen käytön motivoivana leikkinä, johon on mukava lähteä mukaan.

Toimintaa suunniteltaessa on hyvä miettiä, millaisiin toimintoihin on mahdollista osallistua, vaikka ei kieltä osaisi. Jos toiminnan suunnittelu monikieliselle ryhmälle tuntuu haastavalta, voi toiminnaksi valita esimerkiksi sääntöleikkejä. Sääntöleikeillä tarkoitetaan leikkejä, joissa toimintaa määrittelee ennalta sovitut säännöt ja rajat. Esimerkiksi "seuraa johtajaa" ja "polttopallo" ovat sääntöleikkejä. Kun leikin säännöt on ymmärretty ja opittu, sujuu leikkiminen ilman puhettakin. Mallin näyttäminen sääntöleikeissä auttaa lasta ymmärtämään leikin tai pelin idean ja kulun. Muita suosittelavia toimintoja monikielisessä ryhmässä ovat fyysiset leikit, esimerkiksi hippa, ja luovat toiminnot, esimerkiksi piirtäminen ja valokuvaus. Ryhmässä voi tulla yllättäviä käännteitä ja suunniteltu toiminta ei aina onnistukaan halutulla tavalla. Jo ryhmäkertaa suunniteltaessa kannattaa miettiä valmiiksi muutama varavaihtoehto ja valita toimintoja, joita voi muokata osallistujien ja ympäristön mukaan.

Vinkit:

- Järjestä tila etukäteen niin, että siellä ei ole ylimääräisiä tavaroita.
- Sulje pois myös taustamelu ja muut ärsykkeet.
- Jaa iso ryhmä kahtia tai useampaan pienempään ryhmään, jos ohjaajia ja tilaa on tarpeeksi.
- Kertaa ryhmän säännöt ja kerro ryhmäkerran sisältö heti alussa.
- Voit rauhoittaa vauhdikkaita tilanteita liikennevalokorteilla.
- Sääntöleikit, luovat toiminnot ja fyysiset leikit ovat toimivia toimintoja monikielisessä ryhmässä.
- Kun suunnittelet ryhmäkertaa, mieti muutama varavaihtoehto toiminnalle.
- Suunnittele ryhmäkerroille sellaisia toimintoja, joita voit mukauttaa esimerkiksi osallistujamäärän mukaan.

Muuta materiaalia

Internet-sivustoja

<http://papunet.net/>
<http://suvi.viittomat.net/>
<http://www.migri.fi/>

Kirjavinkkejä

Huhtanen, Kristiina (toim.) 2012. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Kehitysvammaliitto ry. Helsinki: Oppimateriaalikeskus Opike.

Kartio, Johanna (toim.) 2010. Selkokieli ja vuorovaikutus. Kehitysvammaliitto ry. Helsinki: Oppimateriaalikeskus Opike.

Pollari, Jorma - Koppinen, Marja-Leena 2011. Maahanmuuttajan kohtaaminen ja opettaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kuva 6. Iloinen -kuvasymboli.
(Papunet 2016)

Oppaita

Kapteeni käskee - Sääntöleikki 3-6-vuotiaiden lasten kasvun ja kehityksen tueksi.

http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Jarvenpaa2008/ee40ff_Jrvenp_MaskoRauas_2008.pdf

Kuvat kommunikoinnissa.

http://papunet.net/sites/papunet.net/files/materiaalia/Julkaisut/kuvat_kommunikoinnissa_2014.pdf

Opas kommunikoinnin mahdollisuuksiin.

http://papunet.net/tietoa/fileadmin/muut/Esitteet/opas_kommunikoinnin_mahdollisuuksiin_2008.pdf

© Leena Koskela, Suomen Pinnainen Riisi